

ברגן-בלזן בישראל
IRGUN SH'ERIT HAPLETA

ארגון שארית הפליטה
BERGEN-BELSEN ISRAEL

הקול שלנו

אונדזער שטימע

Our Voice

האגדרטה
ליד רציף
המוות
עמ' 2

Bulletin No. 5
October 2012

גיליון מס' 5
תשרי תשע"ג אוקטובר 2012

דבר המערכת

חברים יקרים,

עם תחילת השנה החדשה אנו שמחים להגיש לכם את הגיליון החמישי של "הקול שלנו" - "אונדזער שטימע" - עיתון הארגון.

כמנהגנו, מתוך שמירה על הצביון הבין-לאומי של העיתון, אנו מארחים בעיתון כותבים מהארץ ומחו"ל במיגוון נושאים ומאמרים בעברית ובאנגלית.

הגיליון הנוכחי עומד בסימן הרכבות. הקדשנו את עמוד השער לאנדרטה המרשימה שליד ה"רמפה" - רציף המוות של מחנה ברגן-בלזן, ולעומתו - השער האחורי מסמל את החיים: ביקור נבחרת הכדורגל נערים אי של ישראל בברגן-בלזן. הילדים שלנו, הדור הצעיר - דור שלישי - ביקר באתר המחנה, והניף בגאווה ובתחושת ניצחון את דגל ישראל הכחול-לבן.

החיים מנצחים - והשלשלת נמשכת. כך גם ברשימות של כבות הדור השני **שרלוט יודין-טרפמן** מארה"ב, **תרצה זאבי-מנדלינגר** ו**פרחה שטיין-בוגץ** מישראל.

על הנסיעה ברכבות, על הימים האחרונים במחנה ועל השחרור כותבים **ד"ר אריה קורץ ופרופי שמואל רייס** מישראל, **ופרנק טאוארס** מדיוויזיית הרגלים ה-30 האמריקנית - כל אחד מזווית הראייה שלו.

ד"ר סופי פטהאואר מהמכון למוסיקה באוניברסיטת המבורג מספרת לנו על המוסיקה והתיאטרון, שהיוו נדבך חשוב בחיי התרבות המגוונים במחנה העקורים ברגן-בלזן. האם אתם יודעים, שיהודי מנוחין ובנג'מין בריטן הופיעו שם בקונצרט מעורר חילוקי דעות כבר בקיץ 1945?

ליטל בר, מנהלת פרויקט "לאסוף את השברים" של "יד ושם", מציגה בפנינו מבצע הצלה לאומי, ששם לו למטרה לאסוף מסמכים, תעודות, יומנים, תצלומים, חפצים ויצירות אמנות מתקופה השואה, שנמצאים בידי אנשים פרטיים בארץ, במטרה לשמר לדורות את החומרים והסיפורים האישיים שמאחוריהם.

עוד תוכלו לקרוא על ביקורו בישראל של **דיוויד מקאליסטר**, ראש ממשלת נידרזאקסן, על הסיורים והאירועים שקיימנו השנה, על סיפורה האישי של **רבקה בציה-קופרברג** שהגיעה מבדן לקיבוץ נצר-סרני דרך תזמורת הנשים של אושוויץ-בירקנאו וברגן-בלזן, ועוד.

מי מכיר? מי יודע? אם מישהו מכם מזהה את האישה שבתמונה בעמוד 19, אנא כיתבו אלינו.

אנו מאחלים לכולכם שנה טובה וקריאה מהנה, ונשמח לקבל מכם כתבות וסיפורים אישיים לגיליון הבא.

יוכי ריץ-אולבסקי

הקול שלנו - אונדזער שטימע
Unzer Sztyme - Our Voice

בהוצאת ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל
תי"ד 8199, תל אביב-יפו 61081
P.O. Box 8199, 61081 Tel-aviv, ISRAEL
irgun.bergen.belsen.israel@gmail.com

עורכת ראשית: **יוכי ריץ-אולבסקי**
Editor-in-Chief: Jochi Ritz-Olewski

עורכים: **אריה אולבסקי, שרה גולנדסקי**
Editors: Arie Olewski, Sara Golandski

עיצוב והפקה: **פרסום המערכת טל. 03-5567373**

חברי הנהלת הארגון: **אריאל הלומי - יו"ר, זאב פישלר, טוני דריילינגר, שרה גולנדסקי, צפי קיכלר, יוכי ריץ-אולבסקי, תרצה זאבי.** גזבר: **פיני דריילינגר**

תמונת השער:

האנדרטה ליד רציף המוות של ברגן-בלזן

חאת אריה אולבסקי

ליד אתר מחנה הריכוז ברגן-בלזן בגרמניה נחנכה ב-26 בינואר 2008 אנדרטה חדשה לזכר אסירי המחנות שהובלו ברכבות המשא עד לרציף, ממנו אולצו האסירים לצעוד בשלג עד למחנה עצמו.

ה"רמפה" - רציף הרכבת ליד מחנה הריכוז ברגן-בלזן בגרמניה - ממוקם ליד יער. רכבות המשא הובילו שבויי מלחמה רוסיים ואסירי המחנות - בעיקר יהודים - עד לרציף זה, ומכאן אולצו האסירים לצעוד בכל מזג-אוויר שישה קילומטרים עד למחנה בלזן עצמו. ה"רמפה" היא למעשה השריד האחרון שנותר בשלמותו ממחנה הריכוז בלזן.

הרציף פעיל עד היום ומשמש את הצבא הגרמני וכוחות נאט"ו הממוקמים במחנה הצבאי הסמוך, ששימש בעבר כמחנה העקורים הגדול ביותר בגרמניה לאחר השואה.

מעצבי האנדרטה, **אלמוט ובעלה הנס גרויסטה**, יצרו את האנדרטה הממוקמת ליד הרציף. האנדרטה בנויה מחרוט פלדה קטום במשקל 90 טון ובהיקף של 3 עד 5 מטרים, שנוצק מתוך גוש מתכת אחד. הפלדה מסמלת כוח אדיר וכבדות, שניתן להביט ולגעת בה. מוטות פלדה מרובעים ומעוותים שולבו בתוך גוף הפלדה דמוי המנהרה המסתיים בקוביות. האמנית אלמוט אומרת כי לאחר הצבת המוטות נתגלו מספרים אקראיים, שנחרטו בתוך מוטות הפלדה, והם תורמים לאנדרטה מסר נוסף, המנציח מציאות שבה האנשים שהובלו לרציף זה, איבדו את זהותם והפכו למספרים.

האנדרטה אינה משתלבת בסביבה השקטה של יער ואדמה חקלאית. כך היא אוצרת את המתח ההיסטורי הגלום במקום זה. היא משמשת מקור לכבוד ממוקד, ונושאת מסר ברור. ליד האנדרטה, יצוק בשלט ברזל שחור, רשום המשפט הפשוט הזה: "האנדרטה מתייחסת לרציף הסמוך. לאחר שהובלו לכאן ברכבות ה"ירייכסבאן" הגרמניות, הוצעדו מרציף זה שבויי מלחמה ואסירי מחנות הריכוז אל מחנה ברגן-בלזן".

כתוצאה מהשימוש בחומר הכביר שלה, האנדרטה תשרוד לזמן רב, גם אם תחליד. היא מבטאת את המשאלה, שלא לשכוח את גורלם של אנשים מושפלים אלה. בו בזמן היא מציעה, באמצעות פתיחותה והתאמתה למקום ולמצב, פירוש המיועד לדורות הבאים, אלה שאין להם את הזכרונות של האנשים שעבדו או הושפלו בתקופה הנאצית. היא מנסה למצוא צורה לצעד היסטורי של ברבריות, צורה שמתעלה מעל לאקטואליה.

בהקשר היהודי, האנדרטה מסמלת מעין שער - "פתח לנו שער", "שער הרחמים"? או שהיא מזכירה בצורתה ארובה, אליה מובילים פסי רכבת, ממש כמו באשוויץ. מה מחכה לעוברים דרך מקום נורא זה? עלייה השמימיה? הדרך אל החופש המקווה? שאלות ללא מענה.

בינואר 2012 נפטר הנס גרויסטה, ואלמנתו אלמוט ממשיכה את דרכם המשותפת.

תמונת השער באדיבות Almut Breuste

David McAllister, the Prime Minister of Niedersachsen, Germany, visited Israel at the end of August 2012. McAllister was accompanied by his counselor **Michael Fürst**, chairman of Jewish communities in Niedersachsen and a great supporter of the Bergen-Belsen Memorial and the Bergen-Belsen organization in Israel; and **Hartmut Tölle**, chairman of the Union of workers in Niedersachsen, who supports heartily the Bergen-Belsen Memorial.

After a morning visit to Yad Vashem, McAllister met Israeli PM **Binyamin Netanyahu**. In the evening, before a reception by the German Ambassador in Israel at the King David hotel in Jerusalem, McAllister met personally with **Mrs. Jochi Ritz-Olewski**, who was born at the DP camp Bergen-Belsen. Jochi Ritz-Olewski is today the Active Chairperson of the She'erit Hapleta organization of Bergen-Belsen survivors in Israel, and also a member in the international council of memorial sites of Niedersachsen. After describing the various activities of the Israeli organization, Jochi asked the Prime Minister about the future of the DP Camp, functioning today as a NATO base, after the British soldiers will leave in a few years. She asked McAllister to make sure to hand the camp over to the responsibility of the Bergen-Belsen memorial.

Niedersachsen PM David McAllister meets in Israel with a Bergen-Belsen DP camp born

Photo:

Up: **PM McAllister** and **Jochi Ritz-Olewski**
 Right: At the reception for **David McAllister**, Prime Minister of Niedersachsen, at the King David hotel in Jerusalem [right to left]: **Michael Fürst**, **Jochi Ritz-Olewski**, **Arie Olewski**, and **Hartmut Tölle**.

Photograph: Nigel Treblin, DAPD, Hannover, Germany

דייוויד מקאליסטר, ראש ממשלת נידרזאקסן (סכסוכה התחתית) הגיע בסוף אוגוסט השנה לביקור בישראל. במדינת נידרזאקסן נמצא מחנה הריכוז ברגן-בלזן, שהיה מחנה העקורים הגדול באירופה, ושהפך לסמל השואה בגרמניה, וכיום - למרכז הנצחה מהגדולים בגרמניה.

בפמליה שנילוותה אל מקאליסטר היו גם **עויד מיכאל פירסט** - יו"ר הקהילות היהודיות בנידרזאקסן, המשמש יועץ למקאליסטר והפועל רבות למען אתר הזיכרון בברגן-בלזן וארגון ברגן-בלזן בישראל; ו**הארטמוט טולה** - יו"ר האיגודים המקצועיים בנידרזאקסן ותומך נלהב באתר הזיכרון בברגן-בלזן.

לאחר ביקור במוזיאון החדש ב"יד ושם", נפגש מקאליסטר עם ראש ממשלת ישראל, **בנימין נתניהו**. מיד בתום הפגישה בערב עם נתניהו, ולפני קבלת פנים במלון "המלך דויד" בירושלים, שאורגנה לכבודו על-ידי שגרירות גרמניה בישראל, נפגש מקאליסטר אישית עם **יוכי ריץ-אולבסקי**, ילידת מחנה העקורים ברגן-בלזן. יוכי, חברת הנהלת ארגון שארית הפליטה של ניצולי ברגן-בלזן בישראל, גם כחברה בדירקטוריון הבין-לאומי לשימור אתרי זיכרון במדינת נידרזאקסן בגרמניה. ראש הממשלה הגרמני התעניין בפעילות הארגון בארץ, וביקש ללמוד מקרוב כיצד ניתן להרחיב ולחזק את פעילות הזיכרון וההנצחה. כשיחתם, העלתה יוכי ריץ שאלה בדבר עתידו של מחנה העקורים ברגן-בלזן, המשמש כיום כבסיס אימונים של נאט"ו, לאחר שהחיילים הבריטים ישובו לארצם בעוד כמה שנים. יוכי ביקשה מראש הממשלה לדאוג לכך שהמקום, שהינו אתר היסטורי חשוב, יועבר לאחריות הרשות המנהלת את אתר הזיכרון ברגן-בלזן. מאוחר יותר, בנואמו בקבלת הפנים, שבה נכחו ניצולי שואה ובני הדור השני, חזר מקאליסטר והבטיח לתמוך בפעילות השוטפת של המועצה לשימור אתרי זיכרון ולפעול להזכיר את לקחי השואה. ראש הממשלה הזכיר כי ב-30 בנובמבר השנה ימלאו 60 שנה להקמת אתר הזיכרון בברגן-בלזן. האירוע יונצח בטקסים וסדרת אירועים אליהם הוזמנו נציגים מכל רחבי העולם.

ראש ממשלת נידרזאקסן ביקר בישראל ונפגש עם ילידת מחנה-העקורים ברגן-בלזן

בתמונה למעלה: בקבלת פנים לכבוד **דייוויד מקאליסטר**, ראש ממשלת נידרזאקסן, במלון "המלך דויד" בירושלים [מימין לשמאל]: **עויד מיכאל פירסט**, **יוכי ריץ-אולבסקי**, **אריה אולבסקי**, ו**הארטמוט טולה**. בתמונה משמאל: **דייוויד מקאליסטר עם יוכי ריץ-אולבסקי**

exclusively compositions from the classical and romantic repertoire, certainly was not typical and on the contrary, had caused some conflicts. The music which had a high priority in the DP camp Bergen-Belsen were rather songs from the ghettos and concentration camp as well as other traditional and popular Yiddish songs, theater, cabaret and dance performances. Because of this, the focus of attention moved on one hand to the Jewish DP camp Bergen-Belsen, which was the largest of its kind in the three Western occupation zones, and on the other hand it focused in addition to music, on the Yiddish Theater.

המוזיקה שהייתה בעדיפות גבוהה במחנה העקורים ברגן-בלזן כללה שירים מהגטאות וממחנות הריכוז, כמו גם שירים מסורתיים ופופולאריים אחרים בידיש, מופעי תיאטרון, קברט ומחול.

Until its dissolution in the summer of 1950, the DPs in Bergen-Belsen developed a diverse cultural life, which was initially determined by the international origins of its residents and since the summer of 1946, when the last non-Jewish DPs left the camp, by Jewish DPs from Poland and other Eastern European countries. The themes of persecution and annihilation as well as the lost Jewish world of Eastern Europe dominated the production of events, including concerts, theater performances, cabaret, and dance. These were created by the DPs from Bergen-Belsen, as well as by traveling guest-artists from other DP camps and abroad. In 1946, there were also published two song books in Bergen-Belsen: **Sami Feder's** *Zamlung fun katset und geto lider* and **Reuben Lipschitz's** *Lebedik amkho*, both of which had connections with theater groups: Feder's song book with the "Katset-Teater", that belonged to the culture department of the camp, and Lipschitz's song book with the "Yidische Arbeter-Bine", affiliated with the left-wing Poaley Zion. Both song books, in different ways, give insight into the repertoire which engaged the DPs' interests during this time.

ציבור העקורים נענה לאירועי התרבות בעניין רב. בה בעת, חלק מהאירועים הוביל גם לויכוחים סוערים וביקורת קשה בעיתונות, כך שהשיקום של חיי התרבות לא רק מתעד את הערך הגבוה של התרבות בשלב שבין רדיפות והגירה, אלא גם מציג את הבעיות והאינטרסים השונים של העקורים בשלב זה.

The DP public predominantly met cultural events with great interest. At the same time some of the events also led to heated discussions and harsh criticism in the press, so that the reconstruction of the cultural life not only documents the high value of culture in the phase between persecution and emigration, but also displays the problems and different interests of the DPs at this time.

העקורים במחנה ברגן-בלזן פיתחו חיי תרבות מגוונים, שנקבעו על ידי המוצא הבין-לאומי שלהם.

This extensive research is based on archival material from the Bergen-Belsen memorial, Yad Vashem in Jerusalem and the United States Holocaust Memorial Museum in Washington DC; on the newspapers of the DP camp Bergen-Belsen (*Unzer Sztyme*, *Vokhnblat*, etc.); and on memoirs as well as on information from contemporary witnesses.

הנושאים של רדיפה והשמדה, כמו גם של העולם היהודי שאבד במזרח אירופה, שלטו בכל האירועים שהופקו.

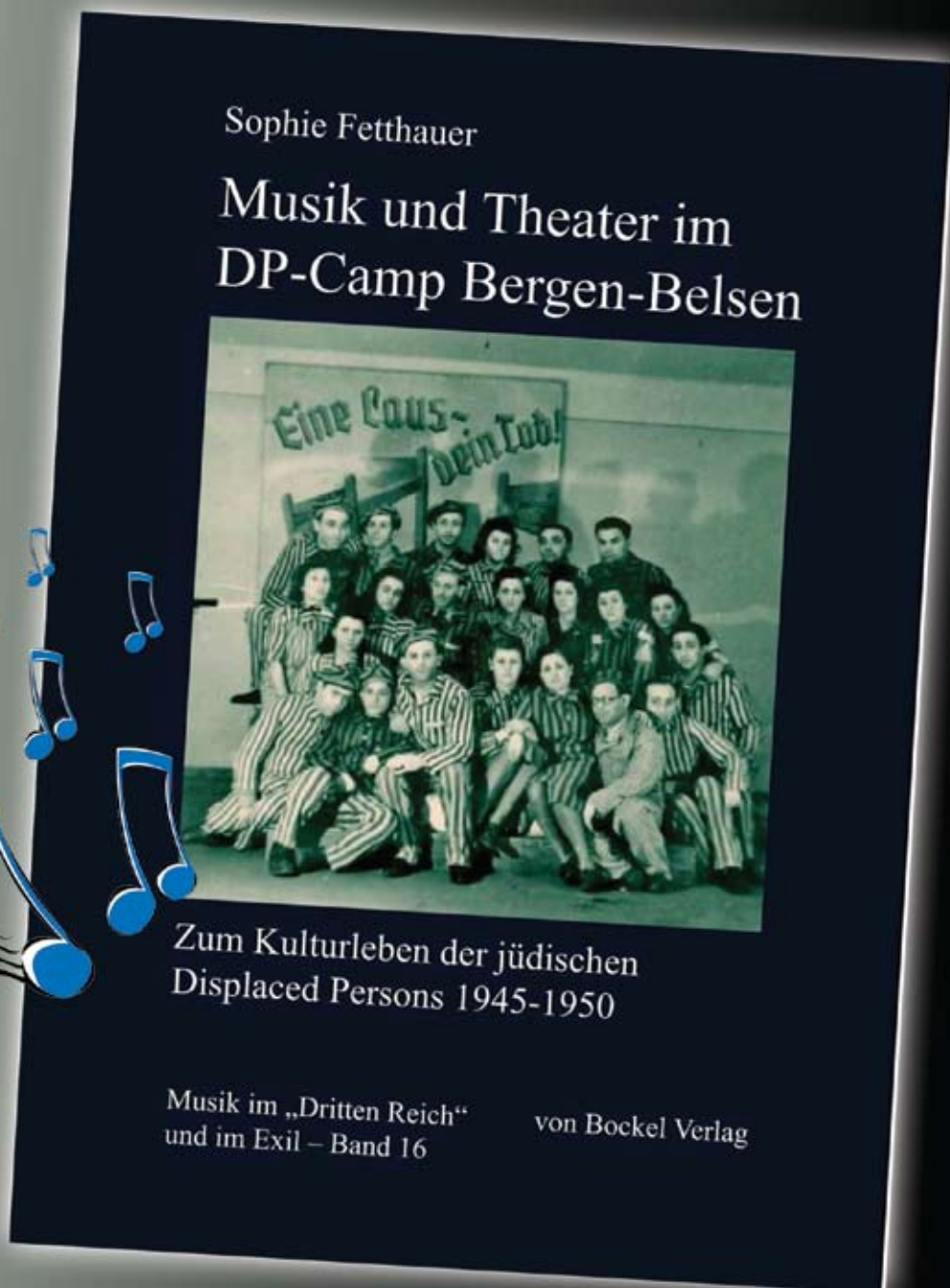
The study deals with the different phases of cultural life in the DP camp Bergen-Belsen, the biographies of the active musicians, actors and cultural officials, the history of cultural institutions, venues and ensembles, the two above mentioned song books, the performances of touring artists, the choice of repertoire and with the responses from audiences and critics. Thus it gives an insight into Jewish life in Germany after the Holocaust, which was almost totally separated from German culture at that time and, in that way, today is almost forgotten as a kind of contrast to the reconstruction of German cultural life after 1945.

Sophie Fetthauer: Musik und Theater im DP-Camp Bergen-Belsen. Zum Kulturleben der jüdischen Displaced Persons 1945-1950 (= Musik im „Dritten Reich“ und im Exil, vol. 16, Peter Petersen, ed.), Neumünster: von Bockel Verlag, 2012, ISBN 978-3-932696-91-6. 460 pages, German, 48,00 €

ניתן לרכוש את הספר ב"אמזון".

Music and Theater in The DP-Camp Bergen-Belsen

Dr. Sophie Fetthauer, Germany

In the year 2000, the Study Group “**Exile Music**” at the Musicological Institute of the University of Hamburg started a research project about music in the DP camps of Northern Germany. Recently, this project has been finished by Sophie Fetthauer and has been published in the book **Musik und Theater im DP-Camp Bergen-Belsen** (Music and Theater in the DP camp Bergen-Belsen).

The only clue to the initial research of the Study Group was, that **Yehudi Menuhin and Benjamin Britten** had appeared in a concert in the DP camp Bergen-Belsen in

the summer of 1945 – a fact that Menuhin had spread repeatedly in his memoirs as well as in interviews. But the project, over the years, developed into presenting an image of the cultural life in the DP camp Bergen-Belsen that is completely different from the limited information about a classical concert that formed the beginning of

**יהודי מנוחין ובנג'מין בריטן הופיעו בקונצרט במחנה
העקורים ברגן-בלזן בקיץ 1945 - מנוחין חוזר ומספר על
כך בזכרונותיו ובראיונות עימו.**

the project. In the course of the work it turned out that Menuhin's and Britten's concert, that had presented

ימי שהותי האחרונים

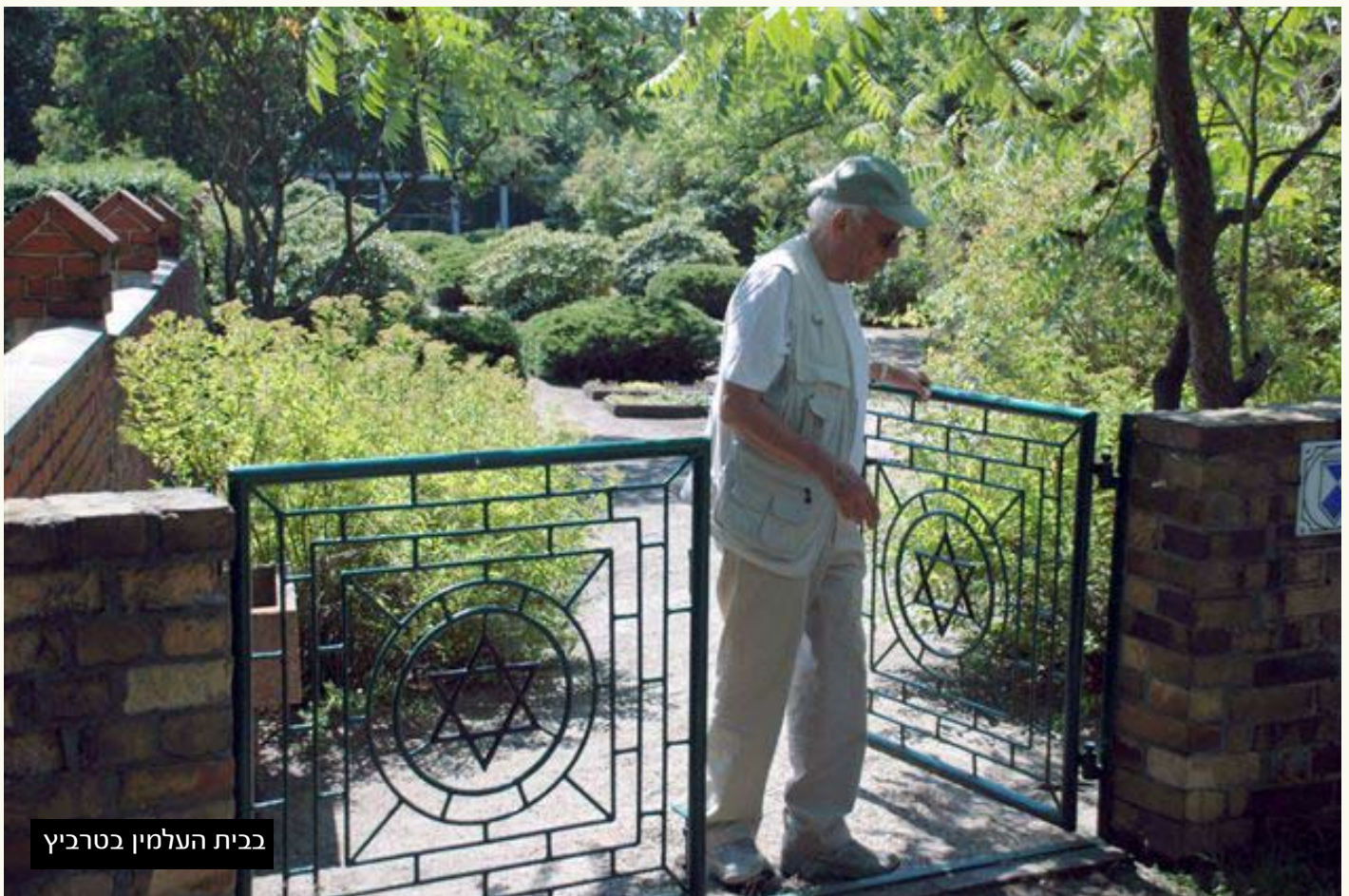
לו את הבגדים ומחפשים בין חפציו דברי אוכל או דברי ערך טובים לחליפין. לוקחים כל דבר. ממש חיות. אך בלילות המצב הרבה יותר גרוע. הצעקות והצרחות קורעות הלב נשמעות בכל המחנה. את החלשים והחולים-הגוססים מחסלים החזקים יותר כדי לזכות ב"רכושם".

הרעב אצל אסירי המכלאות כל כך גדול, שהיו כבר מקרים של קניבליזם. היום הייתי צריך לעסוק בהובלת המתים מבין האסירים שממשיכים להגיע, ולגרור את גופותיהם לקצה המחנה לאזור המשרפה. זה היה נורא. מתים או גוססים, אין הבדל אצל הגרמנים. לכולם אותו הדין. ואז ראיתי בין הגופות סימנים של קניבליזם. זו תמונה שלא אוכל לשכוח אותה. גם את המתים מבין האסירים שבתוך המכלאות מוציאים וגוררים באדמה, בבוכי, רובם ערומים לחלוטין, לעבר הכיכר, ושם ערימות-ערימות של מתים וגוססים.

אריה קורץ

תיאורו החי והמזעזע של חברנו זאב פישלר "יום השחרור שלי במחנה ברגן-בלזן" ("הקול שלנו" ספטמבר 2011) החזיר אותי לימים אפלים ומלאי כאב, סבל וייאוש בל יתואר, של אובדן מוחלט של צלם אנוש, שקדמו לשחרור המחנה. 67 שנה חלפו מאז והזיכרונות רודפים אחרינו, ואלה קשים עדיין עבורנו, הניצולים.

הייתי במחנה ברגן-בלזן (בתת-המחנה "מחנה הכוכב") כעשרים חודש. ניהלתי במחנה, דווקא בחודשים האחרונים (-11.7.44-30.3.45) יומן, שבו רשמתי כמעט מידי יום, באופן תמציתי, מבזקים יומיים אודות אירועים, שהתרחשו סביבי במחנה. לא ניסיתי לנתח או לפרש את ההתרחשויות השונות, שהייתי מעורב בהן או עָד להן. ואכן הרישום מיום 27.3.1945, כעשרים יום לפני כניסת הצבא הבריטי למחנה, מתאר את המצב ששרר במחנה באותה תקופה.

בבית העלמין בטרביץ

כבר לא מספיקים לשרוף אותם. פשוט, יש יותר מדי מתים. בתוך המכלאות, החזקים גוברים על החלשים, כשהם חושבים שיש למי מהם חתיכת לחם או משהו אחר לאכילה. החזקים שורדים. הרעב כה חזק, עד שיש ביניהם כאלה שמזלזלים במוות וחופרים תעלות מתחת לגדרות התיל המחושמלות כדי לצאת החוצה ולגנוב משהו. מעטים הצליחו. ברוב המקרים השומרים הגרמנים, המוצבים על מגדלי השמירה, יורים בהם והורגים אותם. ואם יחידים-סגולה מצליחים לעבור את גדרות התיל והזקיפים, הרי כשהם חוזרים, אלה שבתוך המכלאות מחכים להם ליד גדרות התיל, מחסלים אותם ולוקחים מהם בכוח את אשר הצליחו להביא. על פי רוב הם מביאים קולרבי וסלק בהמות, כי מעבר לגדרות התיל יש ערימות של קולרבי וסלק בהמות, המיועדים

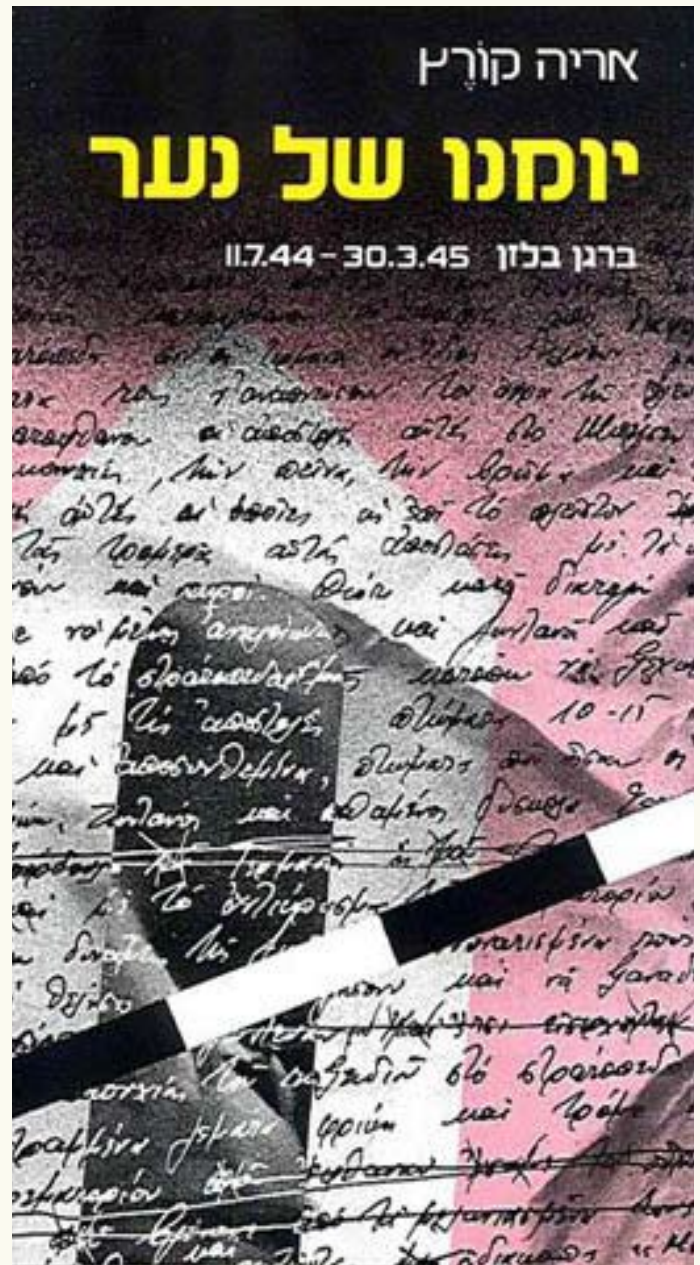
27.03.1945: הרעב במחנה מחמיר והולך עוד יותר. מצבם של האסירים, שהגיעו לאחרונה, קשה שבעתים. זו ממש טרגדיה. קשה לתאר. הם סבורים בתוך המכלאות שלהם, עומדים בחוץ מתחת לכיפת השמיים ליד הגדרות וצועקים לאוכל. אני רואה אותם כל הזמן מולי. עומדים ורבים ביניהם על כל חתיכת קולרבי או סלק בהמות. החזקים מתגברים על החלשים. זו ממש מלחמת קיום. גם מצבם של המתים לא טוב יותר, ואלה לא חסרים בימים אלה. מדי יום מתים מאות אנשים. גם מבין אנשינו התמותה גדולה. רוב אנשינו סובלים מ"מחלת הרעב" OEODEEM.

קשה לתאר מה שקורה כשאחד האסירים מת או עדיין גוסס. אלה שעומדים או יושבים לידו מתנפלים עליו כזאבים רעבים, מורידים

במחנה ברגן-בלזן

להכנת המרק היומי."

אנו, האסירים במחנה "הכוכבי", לא זכינו להיות בין משוחררי המחנה ע"י הצבא הבריטי. כעשרה ימים לפני כניסת הבריטים למחנה, החלו אנשי ה"אס-אס" לפנות את אסירי "מחנה הכוכבי" מברגן-בלזן, על מנת לשמש בני ערובה מול כוחות צבאות הברית המתקרבים.

שלוש רכבות ובהן 7,500 אסירים הספיקו הגרמנים להוציא מהמחנה לפני כניסת הצבא הבריטי וקריסתו הסופית של הרייך השלישי. הרכבת הראשונה הגיעה לטרזין, השנייה שוחררה ע"י הצבא האמריקאי ליד מגדנבורג, ואילו השלישית, שבה גם אני נמצאתי, שוחררה ב-23.4.1945 ע"י הצבא האדום ליד הכפר טרביץ, בדרך שבין ברלין לדרזדן. הייתה זו, כפי שכונתה לאחר מכן בספרות השואה, "הרכבת האבודה".

חֵטָא וְעִנְשׁוֹ

בְּלִיל חֵטָאִים,

יְכַבּוֹת צוֹפְרִים הִרְעִידוּ אֶת גְּדֵרוֹת הַתֵּיִל

אֶלְמוֹת אֹר הַתִּנְגְּשׁוּ זֶז בְּזוֹ, וְלָכְדוּ

נַעַר חוֹמֵק בְּחִסּוֹת הַחֲשֵׁכָה.

בְּיַחוּת פְּלָבִים שֶׁל מְהַלְכֵי אֶרְבֶּעַ

וּמְהַלְכֵי שְׁתַּיִם הַפְּרוֹ

אֶת חַיֵּי הַלֵּילָה שֶׁל הַיְגִשׁוּפִים.

בְּחֻצוֹת נְתַפֵּס הַנַּעַר!

בְּתַנוּעַת מְלַקְחִים שֶׁל הַצָּא הַגְּרָמְנִי

הַשְּׁלֵם כְּתוּרוֹ שֶׁל יֶלֶד בֶּן 9, חֲמוּשׁ בְּסֻלְקִים.

לֶחַ מְשִׁימָה מִיַּחַד הַסְּתַעַר עָלָיו

וְהַיֵּלֶד נִכְנַע, הוּא אַךְ הוֹדָה

שֶׁבָּזָז אֶת מַחְסֵן הַסֻּלְקִים

שֶׁל הַרְיֵץ הַשְּׁלִישִׁי,

בְּטֵנוֹ חֲשָׁקָה בְּסֻלְקֵי בְּהֵמוֹת.

עוֹד בְּאוֹתוֹ לַיְלָה נִתְלָה הַיֵּלֶד

עֵינָיו, בּוֹז רוֹשְׁפוֹת לַתְּלִיבִים

וּבֵין לְסִתּוֹתָיו סֻלְקֵי בְּהֵמוֹת תְּקוּעַ

כְּמִי שֶׁמְעַשֵּׂן מַקְטֶרֶת כְּבִיָּה.

וְכִשְׁהֵאִיץ הַרוּחַ אֶת שִׁיטוֹ

פְּתוּתֵי שֻׁלְג יָרְדוּ מִמַּעַל

שֶׁהִלְכִינוּ אֶת חֲטָאוֹתָיו.

יעקב ברזילי

הולחן בידי המלחין:

אהרון חרלייפ

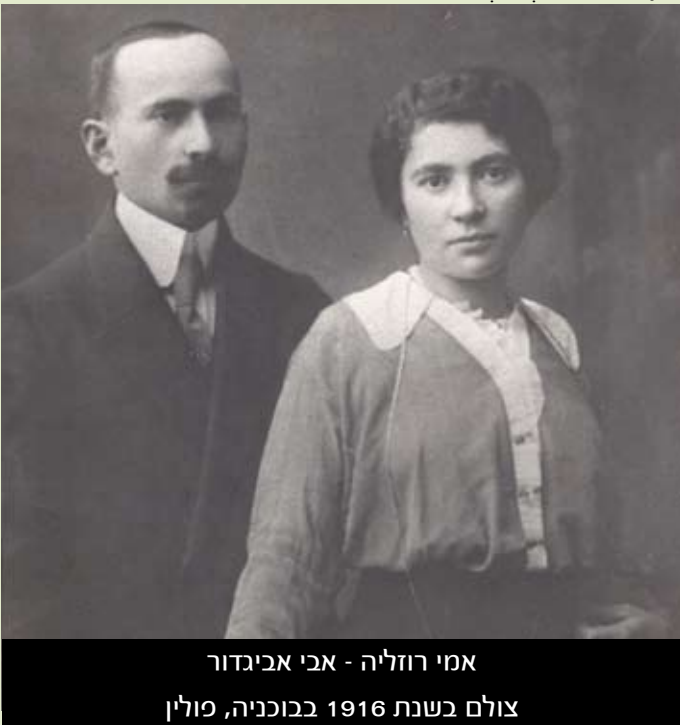
יעקב ברזילי הוא יליד הונגריה, ניצול שואה (ברגן-בלזן), עלה ארצה ב-1949, ממיסדי קיבוץ דביר. כותב שירה, פרוזה ומתרגם, חבר אגודת הסופרים העברים בישראל, חבר מועצת "יד ושם".

מחנה הריכוז וההשמדה שבניה Szebnie

כך שמדי יום היו מוציאים קבוצת אנשים מחוץ למחנה אל היער הסמוך. הם חפרו בורות ונורו אל תוכם. אחרים היו מכסים את הבורות וגם הם לא שבו למחנה.

מפקד המחנה היה יוסף גזימק, דובר פולנית וכינויו היה "אבא". בכל מסדר, לאחר שירה במספר אסירים, נהג לומר "אני בשבילכם כמו אבא". הוא נהג לתלות אנשים על עמוד, כאשר הידיים קשורות מאחור והרגליים לא נוגעות באדמה. אחרי המלחמה הוא נעצר על ידי האמריקאים, הוסגר לפולנים והוצא להורג בתליה בתאריך 29.1.1949 לאחר משפט.

באחת הפעמים, גם אני נענשתי בכך שתלו אותי על מיטה בת שלוש קומות, כאשר ידי קשורות מאחור ורגלי אינן נוגעות ברצפה. איני יודע מדוע. יתכן בגלל שלא הסתכלתי לכיוון איש ה"אס-אס" או שלא הורדתי את הכובע עם כניסתו לבלוק. לאחר זמן ממושך פקד איש ה"אס-אס" להוריד אותי באומרו: "תורידו אותו. חבל

אמי רוזליה - אבי אביגדור
צולם בשנת 1916 בבוכניה, פולין

על הכדור". הכאבים היו ממושכים ונוראים גם לאחר שהורדתי מהתליה. היה זה אחד המחנות המזעזעים באכזריותם.

באחד הימים חשנו באווירה, כי דבר-מה עומד להתרחש. המשטרה היהודית במחנה התבקשה להכין רשימת שמות של כ-120 אנשים שאין להם משפחה במחנה. אני הייתי אחד מהרשימה. נאמר לי להתייצב בשעה 6 למחרת בבוקר במגרש המסדרים. פחד נוראי תקף אותי ולא ישנתי כל אותו הלילה. חשבתי לאן לברוח אך לא הייתה לי תשובה.

מניסיונו הבנו כי הרשימה מיועדת להוצאה להורג מחוץ למחנה ביער הסמוך. למחרת היום התייצבו כל אנשי המחנה, כשלושת אלפים איש, ברחבת המסדרים. מספר רב של אנשי "אס-אס" עם נשק הקיפו אותנו. חשנו אז, כי זה הסוף...

אחרי עמידה של כשעתיים קראו מתוך רשימה את שמותיהם של מאה ועשרים איש וביניהם גם שמי. חילקו לנו בגדים והובלנו בשתי משאיות למחנה ריכוז פוסטקוב Pustkow, כ-120 ק"מ משבניה. נראה שהיה להם צורך בכעלי מקצוע.

כל יתר אנשי המחנה, יותר מ-2500 איש, נשלחו ברכבת לאושוויץ-בירקנאו...

זאב פישלר

ברצוני לשתף אתכם בזיכרון נוסף שלי מרגעי הבריחה מגטו בוכניה וחסיוסול הגטו. הייתה זו פרידה מאוד נרגשת מאמי ואחותי, לילה לפני האקציה.

ב-25.8.1942 הייתי בן 16. אחותי אסתר, שהייתה גדולה ממני בשמונה שנים, יחד עם אמי הצליחו לקרוע פתח בגדר הגטו ודרשו ממני בתוקף להימלט ליער.

הן טענו כי אני צעיר ואצליח להימלט ולשרוד.

הפרידה הייתה מאוד קשה ומלווה בכבי רב... לא ידעתי אז אם אזכה לראותן שוב. איני יודע מהיכן שאבתי את כוחות הנפש והאומץ, כאשר קיבלתי את ההחלטה של אמי ואחותי.

בלילה, כאשר השוטר המפטרל התרחק ממקום הפירצה, התחמקתי דרך הפתח הצר בריצה אל היער, כשברכת אמי מהדהדת באוזניי עד עצם היום: "לך והצלח!".

לפני שחמקתי בעד החור בחומה, אמי נתנה בידי צמיד זהב משובץ יהלומים, ואמרה כי אם אהיה בסכנה, אוכל תמיד למסור את הצמיד ככופר.

רצתי מבוהל ליער ושם מצאתי עוד אחרים, שגם הם נמלטו מהגטו. ביער שהיתי כשבועיים.

ליער הגיעה שמועה כי למחרת הבריחה נערכה אקציה בגטו ו-2500 מיהודי גטו בוכניה נשלחו ברכבות למחנה ההשמדה בלז'ץ. גם אמי ואחותי מצאו שם את מותן הטרגי. יהי זכרן ברוך.

ביער לא הייתה אפשרות להתקיים, ונפלה ההחלטה לחזור לגטו. מצאנו את הגטו שומם ושהינו בו עד האקציה האחרונה בספטמבר 1943. אחרי האקציה הזו בוכניה הוכרזה כ"יוֹדֶנְפֶרֶיי".

כאשר הגרמנים סגרו על הגטו באקציה השנייה, בן-דודי מוֹטְק רזנבאום שאל אותי אם אני רוצה להצטרף אליהם ולהתחבא במרתף יחד עם עוד מספר חברים.

הייתי מאוד מיואש ושבור והחלטתי שלא להיענות להצעה ולהפקיד את חיי ביד הגורל.

בדרכי לרכבת, כאשר משמר כבד של אנשי "אס-אס" מלווים אותנו, ראיתי את בן-דודי מוֹטְק וכל בני משפחת פֶלְנֶצְר, שהתחבאו במרתף, מוטלים ירויים על המזרקה. תמונה מזעזעת זו ליוותה אותי בדרכי לרכבת.

העמיסו אותנו על קרונות רכבת המיועדים לֶבְקָר, דחוסים בצפיפות נוראה. כעבור שעת נסיעה לערך נעצרה הרכבת ואנשי "אס-אס" נכנסו פנימה באיומים ובמכות. הם פקדו עלינו להשליך את כל דברי הערך שהיו בידינו כמו כסף וזהב. התלבטתי קשות אם להשליך את הצמיד שנתנה לי אמי. מאוד רציתי לשמור אותו עד תום המלחמה ולהחזיר לה אותו, אולם הפחד השתלט עלי, והשלכתי את הצמיד לרצפת הקרון.

הגרמנים עזבו את המקום והותירו אותנו חבולים וכואבים בדרכנו למחנה הריכוז וההשמדה שבניה. המחנה היה ממוקם על אדמות חווה, שהייתה שייכת לרוזנת בשם maria gryska במרחק 10 ק"מ מהעיר יסלו. כאשר נכנסנו למחנה שאלו מי מאיתנו בעל מקצוע. עמדתי דום והכרזתי על עצמי כבן 18 ומְסַגֵר. כך עבדתי במחנה כמְסַגֵר.

למעשה, המחנה היה מחנה השמדה. ההשמדה התבצעה ע"י

A Bond Spanning Generations

עוד נמשכת השלשלת

Charlotte Yudin-Trepman

How exciting it was for us to receive the news that our son, **Eric**, had been accepted at Israel's prestigious Technion Institute in Haifa to pursue his master's degree in computer science. We were not only proud of his

הוא נמצא במקום, שבו הקשר שלו אל עברו ממלא תפקיד חשוב בעיצוב עתידו.

accomplishments, but through Eric, I was vicariously fulfilling my past dream as a young college student of moving to Israel and living in the Jewish homeland. Furthermore, my father, an ardent Zionist, had dreamed of Israel as a youth in Poland before the war broke out. After Liberation, however, he had landed up in Canada because of my mother's illness and her request not to go from one war zone to another. He would have been so happy for our son.

Our happiness quickly redefined itself with the realization that Eric was actually leaving his job, his family, his friends, and his home for at least a couple of years, and was tempered by selfish feelings of anxiety and longing for the son who we would not be able to see and hold for at least two years. How would he get by in a place so different from the United States? How would he manage to succeed in a country where English is not the dominant language and where the "system" has rules that are so different from those to which he is accustomed? We awaited Eric's departure in October of 2011 with trepidation.

בני הדור השלישי צירפו אותו לארוחות שבת ולבילויים משפחתיים כאילו היה אחד מהאחים שלהם, והוא חש בנוח איתם כפי שהוא חש עם אחיותיו ואחיו.

Eric left for Israel right after Rosh Hashana, and he basically left his biological family for a different kind of family. Although he had left us behind, he was relocating to a place where he had not only family ties, but also connections that are sometimes even closer. He was warmly welcomed by cousins and friends who provided him with the moral support that he needed to adjust to a

new country and language, and to navigate the system. However, the greatest comfort and reassurance came from relations that were forged in the DP Camp of Bergen-Belsen where two couples who lodged together formed a bond that has spanned continents and generations, and has become even stronger with time. Although the **Trepman** and **Olewski** families lived geographically very far from each other after the war, their deep ties have expanded to include the second and third generations. Here were two couples who had no knowledge of one another before the 1940s, but established a connection

באמצעות אריק אני מגשימה בצורה עקיפה את חלום העבר שלי כסטודנטית צעירה - לעלות לישראל ולחיות במולדת היהודית.

that has become familial. Their shared experience in the Shoah had tied them together forever in a way that others cannot understand and linked their two families forever.

Our son slid into his Israeli family without a hitch. **Jochi** has become his Israeli mom who, I must admit, sometimes takes better care of him than I would under the circumstances! **Oded** has helped him navigate the Israeli red tape that most Americans need to adjust to. The third generation has included him in Shabbat dinners and family functions as if he were one of their siblings, and he feels as comfortable with them as he does with his own sisters and brother. Consequently, after saying good-bye to Eric last year, we are at peace with his being so far away and relaxed

with his situation in Israel. He is in a place where people know where he comes from and who his family is. He is in a place where his connection to his past is playing an important part in the molding of his future.

הנחמה והביטחון הגדולים ביותר מקורם ביחסים שנוצרו במחנה העקורים ברגן-בלזן, שבו שני זוגות שהתגוררו יחד יצרו קשר שנמשך על פני יבשות ודורות, והפך לחזק יותר עם הזמן. למרות שמשפחות טרפמן ואולבסקי חיו גיאוגרפית רחוק מאוד זו מזו אחרי המלחמה, הקשרים העמוקים שלהם הורחבו על מנת לכלול את הדור השני השלישי.

ליטל בר, מנהלת פרויקט "לאסוף את השברים", "יד ושם"

באפריל 2011 הכריז "יד ושם", בשיתוף תוכנית "מורשת" במשרד ראש הממשלה, משרד החינוך והמשרד לאזרחים וותיקים, על מבצע "לאסוף את השברים" לאיסוף מסמכים, תעודות, יומנים, תצלומים, חפצים ויצירות אמנות מתקופת השואה, אשר נמצאים בידיהם של אנשים פרטיים בארץ. זהו מבצע הצלה לאומי, מירוצי נגד השעון, מאמץ לקבץ למשמרת לדורות את כל החומרים ואת הסיפורים שמאחוריהם.

3 ילדים. בתחילת המלחמה הצטרף יוסף-מנשה לחיל הפרשים הפולני. הוא ערק, ברח לרוסיה וחזר לפולין במטרה לקחת איתו את משפחתו, אך נעצר. בתקופת המלחמה היה יוסף-מנשה במחנות סקרזייסקו-קמינה, צינסטוחובה ובוכנוולד, שם שוחרר. בתום המלחמה שב לפולין ופתח עסק חייטות בלודז', ואז גילה שרק אחיו שרד מכל משפחתו. ערב הפוגרום בקיילצה, שבו נרצח האח, החליט לברוח ולעלות ארצה. בנדודיו הגיע בשנת 1946 למחנה העקורים ברגן-בלזן, שם פגש את אישתו לעתיד.

גוציה גיטל (טובה) טיבלום לבית ואלד נולדה בשנת 1926 בטומשוב-מזובייצק, פולין. יחד עם הוריה ושלושת אחיה נשלחה ב-1940 לגטו בטומשוב, וניצלה הודות לשכנה נוצרייה,

עקורים

1568 - מימין: ליטל בר, מנהלת פרויקט "לאסוף את השברים"; שרה זינגר ורבקה פינקלשטיין, בעת מסירת הפריטים.

1571 - הסוודר של גוציה טיבלום, תמונתה כשהיא לבושה בו והכתובה מברגן-בלזן.

שהעסיקה אותה במתפרה שלה. עם חיסול הגטו הועברה גוציה למחנה בליזין וב-1944 נשלחה משם לאושוויץ. גוציה קיבלה את המספר A15862 ומדי יום יצאה לעבודה בכניית מסילות ברזל. בינואר 1945 היא נשלחה לברגן-בלזן, שם טוותה חוטים בצריף 213. מדי יום הגיעו בגדי חיילים גרמנים למטווה. הבגדים שרצו כינים, והיא חלתה בטיפוס. במחנה היא פרמה גרביים של חיילים ובעזרת מסרגות

"It was not easy to give away the sweater. I felt like I was taking something from my mother, but I realized that this is the only way to give it a continuity. I am glad that the souvenirs of my mother are in Yad Vashem. I would love to go there to work on my family roots with my granddaughter and to show her these things."

שיצרה משני מקלות שמצאה, סרגה מהצמר סוודר. לאחר שחרור המחנה נותרה גוציה במחנה העקורים ברגן-בלזן. קרובי משפחתה, שחיו בארץ, סיפרו לגוציה שבישראל חסרות תופרות, והמליצו לה ללמוד תפירה טרם עלייתה. במחנה העקורים היא השלימה את לימודיה המקצועיים בבית הספר "אורטי".

כשנפגשו יוסף-מנשה וגוציה בברגן-בלזן, גילו כי לשניהם רקע מקצועי בתחום הטקסטיל. הם התאהבו ונישאו במחנה, ובינואר

מאז יצא לדרך מבצע "לאסוף את השברים", מסרו כ-4,000 איש ל"יד ושם" למעלה מ-62,000 פריטים, המספרים על קורותיהם של יהודים לפני השואה, במהלכה ואחריה. במסגרת המבצע התקיימו 78 ימי איסוף בכל רחבי הארץ. לאחד הראשונים בהם, שהתקיים בנתניה, הגיעו האחיות רבקה פינקלשטיין ושרה זינגר עם פריטים של הוריהן.

ב-26 באוגוסט 1947, יי אלול התשי"ז, נישאו יוסף-מנשה וטיבלום וטובה-גוציה ואלד במחנה העקורים בברגן-בלזן. השניים הכירו זה את זו במחנה לאחר המלחמה, שניהם ניצולים ללא משפחה. יוסף-מנשה טיבלום נולד באילזה, פולין, ככל הנראה ב-1913.

This is a national rescue operation, racing against time in effort to collect for future generations all the items and the stories behind them. Since Yad Vashem launched operation "Gathering the Fragments", about 4,000 people donated to Yad Vashem more than 62,000 items, which tell about the fate of the Jews before, during and after the Shoa.

אחיו ואחותו הבוגרים עלו ארצה לפני המלחמה. כשיוסף היה בן 8 ימים, אביו זאב נרצח, כאשר ניסה להפריד בין יהודי לגוי, שדקר אותו למוות. אמו, דינה לבית ברנדווין, נישאה שנית וילדה עוד

בינואר 2012 התפרסם

רקע נרחב אודות

ברגן-בלזן באתר

"פורום שמירת זיכרון השואה" בעריכת גדעון רפאל בן-מיכאל.

המכון ללימודי השואה

ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן

ת.ד. 9288, חיפה 31092

Bitaton.shoa@gmail.com

בס"ד, טבת תשע"ב, ינואר 2012

ביטאון פורום שמירת

זיכרון השואה

ביטאון מספר 39

העורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

מחנה הריכוז ברגן-בלזן

קבר המונים בברגן-בלזן.

ציורו של לסלי קול

בציור נראים אנשי אס-אס העוסקים בהבאת
גופות לקבר ההמונים וחיילים בריטים
המשגיחים על עבודתם.

תודה חמה ויישר כוח לעורך.
להלן קישור לאתר:

<http://www.shoa.org.il/files/392.88181728.pdf>

1948 עלו לארץ ישראל. גם בארץ עסקו בתחום הטקסטיל וייצרו כנדים בקונפקציה. כאן נולדו שלוש בנותיהם: רבקה, דינה ושרה. יוסף-מנשה נפטר ב־1979. טובה נפטרה ב־2002 לאחר מחלה קשה, בעקבות סיבוך של ניתוח.

בנותיהם של יוסף-מנשה וגוציה מסרו ליידי ושם"י פריטים רבים, בהם תצלומים משפחתיים, את הכתובה שנכתבה ונחתמה בברגן-בלזן ב־1947 בעת נישואיהם, ואת הסוודר שגוציה סרגה בברגן-בלזן לאחר המלחמה.

בראיון לעיתון "ידיעות אחרונות" סיפרה הבת רבקה פינקלשטיין: "לא היה קל למסור את הסוודר. הרגשתי כאילו אני לוקחת משהו

בברגן-בלזן

מאמא, אבל הבנתי שרק כך אפשר לתת לה המשכיות. אני שמחה שהמזכרות של אמא ביידי ושם"י. אשמח מאוד להגיע לשם כדי לעשות את עבודת השורשים עם הנכדה שלי ולהראות לה את החפצים האלה."

מבצע "לאסוף את השברים" נמשך. כל המעוניין למסור פריטים מתקופת השואה ליידי ושם"י מוזמן לפנות בטלפון: **1-800-25-77-77** שולחה 5

לאחרונה קיבל "ידי ושם"י ממשפחת אולבסקי את התליון המיוחד הזה, שנמצא בארכיונו של רפאל אולבסקי ז"ל, שהיה יו"ר ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל בשלושת העשורים הראשונים של הארגון.

התליון שנעשה עוד במחנה העקורים ברגן-בלזן כנראה בשנה הראשונה לשחרור ולפי הזמנה אישית מיוחדת, נושא בחזיתו את ראשי התיבות של רפאל אולבסקי בלועזית, כשהם מוקפים בסמל מגן-דוד, שכה היה יקר לרפאל. מאחור נחרטו האותיות KL BELSEN = קאצט לאגר [מחנה ריכוז], ומספר האסיר 144354 שקועקע על זרועו עוד באושוויץ.

Recently, the Olewski family contributed to Yad-Vashem this special pendant, from the archive of their late father Rafael Olewski, who was the chairman of the organization of Bergen-Belsen survivors in Israel for the first three decades of the organization.

The pendant was made apparently in the first year after liberation of Bergen-Belsen and by special and private order, and it depicts in front the initials of Rafael Olewski surrounded by a Magen-David frame, a symbol which was very important for Rafael. On the back side are engraved the letters KL BELSEN = Kaset Lager [concentration camp], and the inmate number 144354 which was tattooed on his arm in Auschwitz.

המרד: היישוב היהודי מול המנדט הבריטי

דרך משקפיו של מנחם בגין - "המשפחה הלוחמת"

REBELLION: The Jewish Yishuv against the British Mandate Through the eyes of Menachem Begin - "The Fighting Family" A tour to Jerusalem by Moshe Charmatz

בחדש מאי האחרון, יצאנו - חברי ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל - לסיור במקום.

בשנת 1991 עבר המבנה לידי משרד הביטחון, ששיחזר את בית הכלא והפך אותו למוזיאון, המתאר - באמצעות סיפורם הייחודי של אסירי המחנות - את מאבקו של היישוב היהודי להקמת המדינה.

בין כותלי בית הכלא ישבו אסירים ביטחוניים, ובהם אנשי הגנה, אצ"ל ולח"י.

במשך כ-30 שנה שימש המקום כבית הכלא המרכזי, משמע שמאות רבות של אסירים יהודים וערבים עברו דרכו.

בסיור התמקדנו באותם אירועים שהפכו סמל לגבורתם של הלוחמים במאבקם להקמת המדינה - הסיפור אודות שוד בנק ע"י אנשי אצ"ל, שוד שהביא לליל ההלקאות ולעלייתם לגרדום; סיפורם של משה בראזני ומאיר פיינשטיין, שקידשו שם-שמיים ונטלו נפשם בכפם ערב הוצאתם להורג ע"י הבריטים; סיפורו של לוחם הפלמ"ח גדעון פלאי, ועוד ועוד.

משם המשכנו למלון המלך דוד, שם סיפרנו את סיפורו של אחד האירועים הטראגיים ביותר בתקופת המנדט - פיצוץ האגף הדרומי-מערבי של המלון, שקבר תחתיו 91 אנשים וכתובים יהודים, ערבים ובריטיים.

סיימנו בבית מורשת מנחם בגין, שם סגרנו את כל מעגלי הסיור וסיכמנו את החוויות המרגשות שעברנו במהלך היום.

סיפורם של בני הארץ משתלב עם סיפורם של ניצולי השואה שעלו

ארצה לאחר מלחמת העולם השנייה, ונטלו חלק מכריע בסיפור התקומה.

"גם אנחנו (ניצולי השואה) מגש הכסף".

The story of the Israeli natives integrates with the stories of Holocaust survivors who immigrated to Israel after World War II, and played a leading role in the story of revival.

ככן לאב ניצול שואה, שהשתחרר בברגן-בלזן, עלה ארצה ערב הקמת המדינה ואף נטל חלק במאבק להקמת המדינה, אני רואה בהעברת מורשת זו, שליחות חיובית ואף משפחתית.

משה חרמץ

אחד המקומות הפחות מוכרים במרכז העיר ירושלים, ויחד עם זאת מהמיבנים היותר חשובים בתולדות הציונות, הינו מבנה שבראשית דרכו שימש כאכסניית נשים רוסיות ולימים הפך לבית הסוהר המרכזי בירושלים בתקופת המנדט.

As a son of a Holocaust survivor - who was liberated in Bergen-Belsen, immigrated to Israel just before Israel declared its independence and even took part in the struggle for the independence of the state, - I see in passing on this heritage, a family legacy and an educational mission.

הסיור בבית הפלמ"ח

שרה גולנדסקי

כמדי שנה, בהתקרב תשרי, אנו חברי הנהלת הארגון חושבים על מפגש חברים ובני משפחה לציון השנה החדשה הבאה עלינו לטובה.

השנה בחרנו להתכנס במוזיאון הפלמ"ח, להרים כוס ברכה ולאחל לכולנו שתחל שנה וברכותיה,

שתהיה השנה הבאה עלינו לטובה שנת שלום בריאות ואריכות ימים, שנה של הגשמת תקוות, שבה נדע לדלות מן החולין את ניצוצות החג.

לאחר שקינחנו בתפוח בדבש (ובעוד דברים טובים ומתוקים), יצאנו לסיור במוזיאון.

מוזיאון הפלמ"ח הינו מוזיאון חוויתי, המעביר למבקר באמצעות סיפורם של היחיד והקבוצה את מורשת הפלמ"ח מעת הקמתו דרך האימונים, המאבק בכריטים, הבאת המעפילים לחופי הארץ ועד למלחמת העצמאות, שהיוותה את שיא פעילותו של הארגון.

התצוגה פורשת סיפור אנושי מרתק, מלווה בתפאורות תלת-מימדיות, סרטים ואפקטים רבים המשולבים בחומרים דוקומנטריים.

הסיור עורר התרגשות עזה בקרב הקבוצה שלנו - ניצולי השואה מארגון שארית הפליטה ברנן-בלזן, בניהם, נכדיהם ואפילו נינים, ולא מעט עיניים דמועו.

ההיסטוריה של המאבק על הקמת המדינה קרובה לליבם וזיכרונם של חברינו, מהם שהעפילו בספינות המעפילים, נתפסו ונשלחו למחנות המעצר בקפריסין, ומהם שהספיקו - עם חזרתם מהתופת האירופית - להילחם על קיומה של מדינה יהודית בארץ ישראל.

נפרדנו ואיחלנו לעצמנו שנזכה לשוב ולהיפגש שבת אחים גם יחד באירועים הבאים שלנו.

discovered, just shortly after the leading elements of the 743rd Tank Battalion arrived on the scene.

It was determined that this train was enroute to Theresienstadt, to be a part of the "Final Solution".

What was the "Final Solution"? Extermination in the gas chambers, or other methods, to eliminate all of the Jews!! Little did they know this, at the time of their liberation.

Some of these prisoners had dismounted from the passenger cars and were milling about near the train and relaxing, as best they could, under the watchful eyes of their Nazi guards. Those in the freight cars were still locked in the cars when discovered.

The men of the 743rd Tank Battalion and the 119th Regiment, who discovered this train, could not believe what they were seeing nor what they had upon their hands at this moment. Upon speaking to some of those victims, a few of whom could speak a little English, they began to learn what they had uncovered.

They immediately unlocked all of the freight cars and allowed these pathetic victims to be released and dismount from the cars and enjoy their first taste of Freedom. Many were hesitant at first because they had been advised by their Nazi guards that, "if and when they ever became prisoners of the Americans, they would be executed immediately." Little did they know what to expect at the hands of these savage Americans??

Being packed in these antiquated freight cars for 6 days, with only a once a day dispensing of water and rations, consisting of a thin and cold potato soup and perhaps

a slice of moldy bread, it was surprising that more of them were not dead. About 30 were actually dead at this point, and they were immediately buried in the Farsleben Cemetery, where they are still buried today. Many died later on and are buried at the Hillersleben Cemetery, where they are still buried and memorialized.

המכונאים קיבלו הוראות לפיהן עליהם להסיע את הרכבת ולעלות על הגשר מעל נהר האלבה, ואז לפוצץ אותה או פשוט לנהוג בה אל קצה הגשר הפגוע, כדי שכל הקרונות של הרכבת יתרסקו לתוך הנהר, וכך יהרגו או יטביעו את הנוסעים.

They were packed in there so tightly that they did not have room to sit or lay down, so they just had to stand upright until they collapsed and crumpled to the floor because of exhaustion. They had no sanitary facilities except a single bucket in one corner of the car, which most could not even reach as the sudden necessity arose. The consequence was that most, in having to relieve themselves, just urinated and had bowel movements, and just let it run down their legs! Such a stench!!

Such humiliation for these people to have to endure! Animals were treated better than this!!

Needless to say, the stench from the cars was almost unbearable, and many of our men had to rush away and vomit.

Two of the town's bakeries were ordered to operate on a 24 hour basis, until enough bread had been produced to

Death Train at Farsleben

April 13, 1945

Frank W. Towers

In early April, 1945, the German staff of Bergen-Belsen was well aware of the rapid approach of the Allied (British) Army, and the more rapid withdrawal of the German Army towards Berlin. They did not want the Allied Army to be able to witness the condition of those prisoners held in the camp, and wanted to send them to other camps for the "Final Solution" – death in the gas chambers, and disposal in the crematoria of these camps.

רכבת זו הכילה כ-2,500 יהודים שיצאו לפני כמה ימים ממחנה המוות ברגן-בלזן. גברים ונשים עם כ-700 ילדים הועלו על כמה קרונות רכבת - קרונות נוסעים וכמה קרונות משא. האסירים הצטופפו בכל שטח פנוי, וכל קרון-משא היה עמוס בכ-75-80 מקורבנות השואה היהודים, כשמספר מקומות העמידה היה מועט, כך שהם היו צפופים כמו סרדינים.

The 30th Infantry Division had just liberated Brunswick, and our next objective was the City of Magdeburg. In between Brunswick and Magdeburg was the city of Hillersleben, where there was a large German Luftwaffe airbase and a research center, with many 2 story barracks buildings, private homes for the officers, and a hospital.

At this point, a small task force was led by the 743rd Tank Battalion. As they were forging ahead towards Magdeburg, they entered the small town of Farsleben, about 10 km north of Magdeburg.

Upon entering and capturing the village, the lead elements of the 743rd Recon discovered a long freight

train on the railroad track, which was being guarded by several Nazi guards. The engine was standing ready with a full head of steam and awaiting orders as to where to go. The guards, recognizing the American troops approaching them, immediately threw down their rifles, and fled the area as soon as they realized that they were well outnumbered.

This train which contained about 2,500 Jews had a few days previously left the Bergen-Belsen death camp. Men and women with about 700 children were all loaded into a few available railway cars, some passenger and some freight cars.

These prisoners were crowded into all available space, and the freight cars were packed with about 75 – 80 of the Jewish Holocaust victims, with standing room only for most of them, so that they were packed in like sardines.

Consequently, after 6 days on this train, it halted at Farsleben and was awaiting further orders as to where to go next. The engineers had then received their orders, to drive the train to, and onto the bridge over the Elbe River, and either blow it up, or just drive it off the end of the damaged bridge, with all of the cars of the train crashing into the river, and killing or drowning all of the occupants. The engineers were having some second thoughts about this action, as they too would be hurtling themselves to death also.

Another solution for the disposal of these Jewish prisoners was to blow the train up, right where it was, as one of the cattle cars in the train was loaded with high explosives. This is the point at which they were

feed all of these victims. Local farmers were ordered to kill enough cows, sheep and chickens, to produce enough meat to feed all of these victims..

First of importance was getting food, water and medical assistance to these victims. Our 105th Medical Battalion was called upon to survey this group and to give immediate attention to those most in need.

At this point, I was placed in charge of procuring sufficient vehicles on which these 2,500 Jewish victims could be loaded, and to relocate them to Hillersleben, about 10 km distant.

This was still in an active war zone area, and these victims had to be moved out of harm's way as quickly as possible, in order to prevent any further injury or casualties.

Having driven over these roads for the previous few days, I was relatively familiar with these deviations, and was thus chosen for this job.

פתחנו מייד את כל הקרונות ואפשרנו לקורבנות העלובים האלה להשתחרר ולרדת מהקרונות וליהנות מהטעם הראשון של חופש. רבים מהם היסטו בתחילה כי שומריהם הנאצים הודיעו להם כי "אם וכאשר הם אי-פעם יהפכו לאסירים של האמריקנים, הם יוצאו מייד להורג". הם לא ידעו למה לצפות מידיהם של "האמריקנים הנוראיים".

After loading up these Jewish victims on our trucks, I organized and led this convoy of about 50 vehicles, and navigating the convoy over a devious route, we arrived at the designated site in Hillersleben, where their custody was turned over to the American Military Government and the American Red Cross, for further processing.

Initially, they were stripped of their clothing, which were immediately burned, and then given showers with plenty of soap. Their bodies and clothing were totally infested with lice, so they had to be deloused and they were heavily dusted with DDT, and then re-supplied with adequate clothing, which had been furnished by the people of Hillersleben.

הלוחמים של גדוד הטנקים 743 וחטיבה 119, שגילו את הרכבת הזאת, לא יכלו להאמין למה שהם רואים ולא למה שנמצא בידיהם ברגע זה.

Settled in to their new surroundings, here they were given appropriate medical care according to their needs, and then they were eventually processed for repatriation to their homelands.

In the next few weeks, about 145 of these victims died because of lack of medical attention in the many previous months and due to malnutrition over a long period of time, and did not have time to recover. These victims were buried in a cemetery near the hospital there in Hillersleben.

However, most of these Jews were from Hungary, Poland, Russia, Greece and other Eastern block countries, and with the total destruction of their homes, loss of families and the serious prospects of coming under the jurisdiction of the Russians, most were fearful about their future. Most chose the option of remaining in Germany, or the possibility of being repatriated to some other Western European countries. Eventually, many were finally repatriated to Israel and South American countries, for which many had passports to Brazil, Chile, England, Canada, and to the United States of America.

גופם ובגדיהם שרצו כינים, ולכן הם נזקקו לפליית כינים. הם היו מאובקים בכבדות ב-DDT, ואז שוב חזרו להתלבש עם ביגוד מתאים, שהומצא להם על ידי אנשי הילרסלבן.

Thus ended the war in Europe for the 30th Infantry Division, and then we went about our duties of Occupational Troops, re-establishing the local government, and keeping control of the population, so as to prevent any riots or disturbances, and to get the towns and cities in the area, functional again, as nearly as possible to what it was in pre-war days.

Frank W. Towers
1st Lt. Inf.
30th Infantry Division

---

*Frank W. Towers, author of the above article, is currently the Executive-Secretary-Treasurer of **The 30th Infantry Division Veterans of WWII.***

*Mr. Towers had the pleasure of visiting Bergen-Belsen in 2011, and had a 2 hour interview with **Dr. Rahe**, for their oral history program. At this same time he visited the site of the liberation of "The Train" in Farsleben, and he also visited the site of the hospital and barracks in Hillersleben. This was a very emotional visit after 66 years, to stand on the ground where he had been involved with this part of the liberation of these Holocaust victims.*

*In 2011, Mr. Towers had the pleasure of attending a Reunion in Rehovot, Israel, organized by the daughter of one of the survivors, **Ms. Varda Weisskopf**, where he met with and spoke to about 60 of the Survivors and their families. He is one of two, still living veterans, of the 30th Infantry Division, who had participated in this liberation of 13 April 1945.*

Anyone wishing to contact the Author, particularly any still living victims of this event, may contact him by e-mail: towersfw@windstream.net

---

All rights reserved

Photos courtesy of George C. Gross & Matt Rozell
Clarence L. Benjamin & Matt Rozell

ברגן-בלזן לפני השחרור היה...

מחשבות אישיות ומקצועיות

יונה ליבנה כותב בסיפרו "חיים בצל המוות" (קווים הוצאה לאור, 2004): "בלילה נכנסו לשערי מחנה המוות ברגן-בלזן... הועברנו לידיהם של מפקדי האס-אס... הדרך בה הובלנו לצריף הייתה מלאה גוויות, עשרות אלפים... ערמות של גויות ערומות מסודרות אחת על השנייה, מוכנות לשריפה. מחזה אימים... לא היה מי שיפנה אותן... לא התרחצנו ולא השתמשנו במים, אם היו בכלל... ביום בהיר אחד המחנה נהיה כמרקחה... הלילה ירד... מול צריפנו היה מחסן אספקה ודיר חזירים שגידלו עבור קצין האס-אס... היינו מאד רעבים והחלטנו להסתכן... **אברהם רייס** (אבי ז"ל - ש.ר.) ואני התנדבנו לעבור מתחת לגדר... לקחנו מכל הירקות שמצאנו בדיר. אכלנו הרבה ירקות ועוד נשאר למחרת, הפעם נרדמנו שבעים..."

השחרור

מחנה ברגן-בלזן שוחרר לאחר כניעה מסודרת של הגרמנים לגייס ה-21 הבריטי-קנדי ב-15 באפריל 1945. היחידות הראשונות שגננסו למחנה בגייס עם מערכת כריזה, היו שייכות למודיעין הגייס ויחידות הנייט שלו. במודיעין הגייס שירת גם קצין יהודי צעיר בשם **חיים הרצוג**, לימים שגריר ישראל באו"ם ונשיא המדינה.

לתוך הגיהנום המתואר למעלה מגיעים הבריטים. ההלם בלתי ניתן לתיאור במילים, התגובות בהתאם. חיילים ומפקדים אינם מאמינים למראה עיניהם, הם מוצפים ברתיעה ובחילה יחד עם צער, חמלה וכעס. רופאים בריטיים מקבלים פיקוד על הצד הבריאותי של הטיפול המחנה. כותב יונה ליבנה: "רבים מאתנו נפטרו עם פת הלחם בפה באותו יום שחרור... הקצינים והחיילים הבריטיים התנהגו אלינו בצורה אנושית ודאגו לכל צרכינו. הרופאים הבריטיים הסתובבו בין התושבים והחולים, תוך סכנת נפשות, והצילו רבים מהם."

בריגדיר הייל גלין-יוז Hugh Llewellyn Glyn Hughes, רופא היחידה, שעושה הערכת מצב במחנה המשוחרר, חושב ש-70% מהאסירים צריכים "אשפוז" ולפחות 10,000 ימותו לפני שאפשר יהיה לבצע זאת. הוא מקצה 2 יחידות פינוי עם 200 איש, מאציל אחריות לביצוע התכנית הרפואית ללוטננט-קולונל ד"ר ג'ונסטון, ואחריות לחלקה הלוגיסטי לקולונל ג'וני. יחד הם מחליטים שיזדקקו ל-15,000 מיטות (12 בתי חולים שדה לפי התקן הבריטי), כשבכפועל יש להם רבע בייח שדה מבחינת ציוד ואנשים. הערכת המצב, התכנון והסטת הכוחות נמשכים כמה ימים, ואחייך הם מתחילים בפעולות טיפול ראשונות וצבירת יכולות.

הם מגלים במחנה לא מעט רופאים ואנשי צוות רפואי בין האסירים. שתי רופאות בולטות בין האסירים-רופאים: **ד"ר הדסה בימקו**, רופאת שיניים בהכשרתה אבל בעצם הרופאה הבכירה מבין האסירים, ו**ד"ר רות גוטמן**. את הרופא הנאצי בוגר סלקציות אושוויץ ד"ר קליין, הם מעסיקים בפינוי וקבורה. בהמשך מעמידים אותו לדין ותולים אותו יחד עם יוזף קרמר, מפקד המחנה ומפקד אושוויץ קודם לכן. הם מגלים בית חולים בבסיס השריון הסמוך, מפנים אותו מהפצועים הגרמניים ומשאירים את הצוות. בשבוע השני הם מתחילים להעביר אסירים לאחר מיון ל"אשפוז", עוסקים בפינוי וקבורת גוויות, ומפתחים

פרופ' שמואל רייס

ברגן-בלזן לפני השחרור היה תשלובת של מחנות על פני שטח נרחב. לקראת סוף 1944 כשכוחות הברית מתחילים לסגור על גרמניה, הוא הופך למחנה ריכוז כמוקד להעברת אוכלוסיות ששרדו מן המזרח. גם המפקדה של אושוויץ ובראשה מפקד המחנה יוזף קרמר, מגיעה בדצמבר 1944 כדי לנהל אותו במתכונתו החדשה כולל רופא מאושוויץ, ד"ר פריץ קליין, אשר הופך להיות אחראי רפואי.

כותבת אמי, **יפה רייס**, בסיפורה "ביחד מאפלה לאור" (הוצאת מידן 2010):

"קר וצפוף מאוד היה ברכבת, שהובילה אותנו מאושוויץ. לא היו לנו מים לשתות, ושליש מהרכבת הייתה תפוסה במיטות של אנשי האס-אס, ששמרו עלינו. קשה לי לאמוד את זמן הנסיעה, יומיים ואולי שלושה, אבל אורכה נראה לי כנצח. היינו שבורות. נפרדנו מדבורה וממרים ולא ידענו אם אי-פעם נראה אותן שוב. כמו בעבר לא ידענו לאן אנחנו מובלות. הגענו למקום כלשהו ובתחנת הרכבת היה רשום "צ'לה". הורדנו מהרכבת. חודש דצמבר, השלג יורד עלינו ועל גופנו בכד קל בלבד, אנחנו צועדות ברגל שניים או שלושה קילומטרים לעבר "ברגן-בלזן" - כך היה כתוב בשער. הוכנסנו לאוהלים, כל אחת קיבלה מעיל דק מעל לשמלה, מזרן ושמיכה אפורה, מעופשת. כעבור מספר ימים היה גשם, סערה גדולה בחוץ, מוטות האוהל התמוטטו עלינו באמצע הלילה ואנחנו שטנו עם המזרנים מעל המים החוצה. (שנים אחר כך קראתי את ספרה של אנה פרנק והיא מספרת את אותו סיפור. התברר כי היא, אמה ואחותה היו איתנו באותו אוהל). למחרת העבירו אותנו לצריפים (באראקים) במקום אחר באותו מחנה. בברגן-בלזן לא הייתה לנו עבודה או תעסוקה כלשהי. מרבית היום שכבנו על הדרגשים (פריציות) וחיכינו למעט המרק שיגיע. באחד הימים הופיעו אצלנו כל פמליית הקצינים שהכרנו מאושוויץ. כמוכן שלא ידענו את פשרם של הדברים. ככל עלינו פחד נורא. התחילו להגיע משלוחים (טרנספורטים) מאושוויץ ואיתם הידיעות שהחזית מתקרבת. שמענו על חיסולו של מחנה אושוויץ, מה שנתן לנו תקווה גדולה. התחילו להגיע אנשים "חשובים" כמו קרמר. אמנם לא היו תאי גז בברגן-בלזן אבל עדיין פחדנו מאוד."

ב-1988 יצאנו הורי, בתי הבכורה ואני למסע בפולין. הורי סיפרו את סיפורם בפירוט ולעיתים במקומות ההתרחשות עצמם. בעת מסענו זה סיפר אבי ז"ל מעט על ברגן-בלזן שלפני השחרור ותאר את הזוועה בה כלא תתואר. אוכלוסיית המחנה גדלה פי 4 במשך 4 חודשים, צפיפות בלתי נסבלת, אוכל שלא מספיק ובחודש הקודם לשחרור - בעיות תברואה דרמטיות. כ-60,000 אסירים מצטופפים במערכת מחנות ברגן-בלזן. כל יום מתים 500 עד 1000 איש, הגוויות נערמות, אין זמן לשריפה או קבורה וגם האסירים חלשים מכדי לבצע פעולות אלו. האסירים ברובם המכריע הם "מוֹלְמָנִים", קרי: עור ועצמות, אפאטיים, רבים בקושי זזים. הדבר היחידי כמעט שמעסיק אותם הוא החיפוש אחר מזון כלשהו. מגפות של טיפוס, שחפת ודיזנטריה משתוללות בקרבם. עקב חוסר תפקוד טוטלי של מערכת הסיניטיציה והשלשולים, שרבים לוקים בהם - כל השטח בתוך הצריפים ומחוצה להם הופך למוצף בהפרשות אנושיות. הריח של גויות נרקבות ופרש אנושי הוא כנראה מעבר לכל דמיון וסבל.

וכשהוא מתאחד עם חברתו אחרי פרידה ארוכה, הוא נעשה אטום ואדיש וגם אימפוטנט. בעשור האחרון מתגלים יומנים ומכתבים של הרבה מאלה שהיו שם, ולא נתנו לכך פומבי על ידם או על ידי ילדיהם.

בעודי למד את אירועי שחרור ברגן-בלזן, הבנתי גם כי שבעה מבני משפחתי שהו בו בתקופות שונות לפני הפיכתו ליימחנה הזוועה"י, בזמן היותו כזה, ואף בתקופת הפיכתו למחנה שיקום והכשרה. אבי הגיע למחנה כחודש לפני שחרורו. אמי הגיעה לאושוויץ עם אמה, 2 אחיותיה ובת-דודה, ומאושוויץ הגיעה לברגן-בלזן בדצמבר 1944 עם אמה ואחת מאחיותיה בלבד (האחרות ניצלו גם הן), שהתה שם כשלושה חדשים ואחייכ עברה שתי תחנות נוספות עד למחנה טרזיינשטט שבצ'כיה, אותו שיחררו הרוסים ב-8.5.1945. גם אמה של אשתי (אסתר בנדוב ז"ל) הייתה בברגן-בלזן, אבל עזבה את המקום בנובמבר 1944 לפני הפיכתו ליימחנה הזוועה"י ברכבת של קסטנר. ולבסוף, אחיותיה של אמי היו ב"הכשרה" בברגן-בלזן (שם הוקם מרכז שיקום והכשרה מספר חודשים לאחר השחרור) ב-8-1947 ומשם עלו לארץ. איגרת שנה טובה שנשלחה מן המחנה ע"י דבורה פוקס ז"ל, דודתי, נושאת את שם המחנה בעברית מערב ראש השנה תשי"ח. יונה ליבנה (לייבנד) ז"ל שנפטרה במרץ 2011, היה בן-עיר של אבי, שעבר איתו את כל הדרך מעיירתם הקטנה בלזייץ שבפלך לובלין, דרך מחנות כמיידינק ואושוויץ, ועד ברגן-בלזן, מאפשר בספרו מבט אישי לתקופה זו. סחרחרת הצטלבות האנשים והאירועים מאפיינת את סיפורי התקופה הזאת, ועדיין אני נדהם כל פעם מחדש כשאני שוב עומד בפניה.

למידת הרפואה בשואה היא שיעור מאלף ונחוץ. הרפואה והרופאים הנאצים כתבו את הפרק הנורא ביותר בתולדות הרפואה מעולם, אשר הוביל מחשיבה על אאויגניקה לעיקור והמתת גרמנים בעלי מום, ולבסוף לרצח עם בחסות רופאים ובביצוע רפואי.

איגרת שנה טובה שנשלחה ע"י דבורה פוקס ז"ל, דודתי של המחבר, ממחנה ההכשרה בברגן-בלזן. ערב ראש השנה תשי"ח.

בחודשי המלחמה האחרונים ובחודש שלאחר השחרור ניספו רבים עקב התוצאות המצטברות של הרעב, הצפיפות, ההתעללות והמגפות שפשטו בקרב אסירי ברגן-בלזן, ואף בשל אכילה לא מבוקרת עם השחרור.

שלא כמו במחנות המוות, בברגן-בלזן פסקו הסלקציות ולא הייתה המתה מתועשת. בחודשים המתוארים היו הרופאים הנאצים במחנה זה (שחלקם הועבר מאושוויץ, שם עסקו בהמתה פעילה) אדישים לעשרות האלפים שעליהם הופקדו, כשהם מפקירים אותם למוות ברעב ובמגיפות. אך הולם היה לשלוח את רופא המחנה הנאצי לקבור גוויות לאחר השחרור ואחייכ לשופטו ולהוציאו להורג.

"מכבסה אנושית" שבה מקבלים את האסירים, רוחצים אותם, מאבקים ב-DDT נגד הכינים, חובשים אותם, מלבישים בבגדים נקיים ורק אחייכ לאלונקה-מיטה והתחלה של האכלה מבוקרת, טיפול בפצעים, וטיפול תומך. שבוע ויותר עוברים עד שמצליחים פחות או יותר לגבש שיטה, וכמעט חודש נוסף עד שמשתלטים על המשימה העצומה. קוברים את המתים כל יום, מאשפים את החולים ומתחילים טיפול בהם, מקבלים אספקה ותרופות ומתגברים את המעגל הטיפולי בהתאם. כחודש זה מתים אנשים כל יום, בימים הראשונים בקצב מוגבר. רבע מהאסירים מתים אחרי השחרור. סיבות המוות: מצב בלתי הפיך, שכבר היו בו בימי השחרור הראשונים, אכילה לא מבוקרת של מוצרים לא מתאימים והחמרה במגפות שתוארו. עובר זמן עד שמתגבשת הבנה כיצד יש להזין את המוני המורעבים, וזמן נוסף עד שיש אמצעים ליישם הבנה זו.

הרב הצבאי של הגייס, **לסלי הרדמן**, מתגייס לתמיכה בניצולים, אומר "קדיש" בקבורה, מדבר עם האסירים באידיש, ובהיותו הרבה יותר מעורב רגשית, הוא מבטא את התסכולים של מה שהוא חווה כעיוכים בהגשת הסיוע הנחוץ.

במהלך תקופה זו מגיעות תגבורות מסיביות, ביניהן רופאים ואחיות גרמניים מהאזור (שאולצו לבוא). האחיות הגרמניות עושות עבודה הרואית, חלק גדול מתוך בושה ואשמה. את הצוותים מבין האסירים משחררים מהעבודה הטיפולית, גם כיוון שהם עסוקים מדי בהישרדות ובטיפול בכני עמם ובחבריהם, וגם כיון שהרגלי החיים שנרכשו במחנות לא איפשרו עבודה מתואמת ואלטרואיזם אצל רובם. בשליש האחרון של החודש מגיעים 96 סטודנטים. הם נענו למודעה בכתי הספר לרפואה של לונדון לעבוד עם ילדים רעבים בהולנד, שהו בהמתנה, נתקעו בדרך ולבסוף יוטלו בשש דקות לצפון-גרמניה וצורפו לעבודה בברגן-בלזן. הסטודנטים קיבלו צריף לאחיותם - לרוב לבד, לעיתים בשניים - ובהדרגה דאגו לפינוי המתים היומי, מיון האחרים לאשפוז וטיפול, ניקוי הצריף ולבסוף שריפתו. כדי לשרוד את הקושי נעזרו בכמויות אלוהול נכבדות בלילות, ואחרי כחודש הועברו בהדרגה למקומות אחרים.

רק באמצע מאי הגיעו למצב שבו החל רישום של המטופלים, כולל פרטים אישיים וניסיון לתעד בני משפחה שהיו ואולי נותרו בחיים. גם בחלוף חודש עדיין לא פונו כל הצריפים. זה קרה רק ב-21 במאי בשעה 18:00. בעת מסדר עם נאומים ויריות כבוד למתים ששתמש הרופא הגייסי בריגדיר גלין-יון בלהביר כדי להבעיר את הצריף האחרון שפונה. התהליך לווה בתיעוד עיתונאי, כולל צילומים רבים וכתבות. לכן גם קיים חומר רב מתקופה זו, אשר מאפשר לנו הבנה עמוקה יותר של מה שהתרחש בו.

עם סיום הטיפול הרפואי

בסוף מאי עזבו החיילים הבריטים, והמחנה הפך למחנה פליטים, מחנה מעבר לעליה או הגירה לכ-12,000 ניצולים. ממחנה זוועה הוא הפך למחנה שופע חיים. אלפי משפחות חדשות הוקמו בו, ואלפי תינוקות נולדו באותו מקום ממש עד לסגירתו ב-1949. במחנה הייתה גם פעילות חברתית ופוליטית ענפה. ד"ר הדסה בימקו התחתנה עם **יוסל רוזנפוט**, שהיה למנהיג ניצולי ברגן-בלזן. היא לא חזרה להיות רופאה, היגרה עימו לארה"ב והייתה בין מקימי מוזיאון השואה בווינגטון.

איך זה השפיע על הרופאים והסטודנטים הבריטים? המסורת הבריטית של stiff upper lip דומיננטית אבל לא לגמרי. אחד הסטודנטים, שאחייכ היה לרופא, הכחיש שהחודש בברגן-בלזן השפיע עליו, אבל בתו מדווחת שלא הפסיק לדבר על ההתנסות במשך כל ילדותה. בשנות ה-80 הוא פירסם רומן אוטוביוגרפי שבו הגיבור חוזר מבלזן, מוצא את הכל לא-מציאותי וחסר עניין,

ובחמלה והותירו לנו מורשת ללמוד ממנה.

רצה הגורל ועם האסירים במחנה נמנו גם בני משפחתי. אלה היו בין האסירים הסובלים, אך גם בין אלה שזכו שם בחירותם, בהחלמתם ואח"כ גם בהכשרה לקראת עלייה לארץ.

כך משתלבים שני המבטים - ההיסטורי-רפואי והמשפחתי - למכלול מכונן, אשר קורא לנו לזכור, להגות באירועים אלה, ולהיות מחויבים לכך שהלקחים המקצועיים והאישיים מהם, נלמדים ומיושמים עתה ובעתיד.

פרופי שמואל רייס
מנהל היחידה לפיתוח סגל
רכז קורס יקיר (יסודות קליניים ראשוניים)
הפקולטה לרפואה בגליל, אוניברסיטת בר-אילן, צפת

מנגד, היו מקרים רבים של פעולה נאצלת מעבר לחובה של רופאים, מבין האסירים, מבין חסידי אומות העולם ומבין המשחררים, וכך גם היה בברגן-בלזן. תפקידם של רופאים צבאיים וצוותיהם, בני אומות שונות כולל סטודנטים לרפואה (כמו אלה שהזכרתי, אשר הוחלפו בהמשך ע"י 160 סטודנטים בלגיים לרפואה), כמעט ולא נזכר.

בריגדיר גלין-יוז, אשר עמס על כתפיו את משימת הטיפול באסירי ברגן-בלזן, מבלי שקיבל פקודה לעשות זאת ובעוד חייליו ממשיכים בלחימה, היקצה לכך כוחות ומשאבים רבים, ונתן מענה לאסון הומניטרי במימדים ללא תקדים. האיש הוא מופת לגדלות-רוח ולערכים שיש בהם לשמש השראה לכולנו. גם המטפלים הרבים, שנזעקו לסייע בהתנדבות ולעיתים תחת פקודה (חלקם גרמנים), הסתכנו ואף נדבקו לעיתים קרובות במחלות הזיהומיות, שמהם סבלו מטופליהם. הם פעלו במסירות

מי מכיר? מי יודע?

Who is this woman?

והחובה שלי כאב לילדים, כקצין מילואים ביחידה מובחרת, להמשיך לתרום ולחזק כאזרח את מדינתנו בהתאם לנומרות אנושיות ראויות. **בני גנץ**, איש מופלא, היה מפקדי בהיותי סרן צעיר ביחידה.

חשוב לי לדעת מיהי הגברת החבולה והגאה, מה עלה בגורלה, איך התנהלו חייה לאחר המלחמה. יש בליבי כמיהה גדולה לדעת ששארת חייה היו טובים ושלווים וכי הקימה משפחה יהודית גאה כמורה.

אריה, אני מודה לך על מלאכת הקודש שאתם עושים לטובת העם והדורות הבאים. ככל שאני נחשף לנושא, אני למד שנושא התייעוד וההנצחה הופך לחשוב מיום ליום וכך גם פועלכם.

I can not explain why, but the moment I saw her picture – the look on her face, a noble expression which offer endless fatigue and suffering - the picture does not leave me.

נסיעתי לפולין ופנייתי אליך נעשתה בסמיכות זמנים מקרית, אך ככל הנראה אין מקריות. תשובתך ריגשה אותי (ולעולם איני משתמש במילה זו). לכבוד יהיה לי לעמוד איתכם בקשר ולסייע ככל שאוכל לפועלכם המבורך. אריה, אשריך להיות בן לגיבורים כהוריך. אכן מורשת כבדה על כתפייך.

כפי שכתבתי, אין מקריות. מחר ארכוש את הספר שכתבה אימך, והוא ילווה אותי במסעי לפולין.

אבי הוא דור שביעי בארץ (נולד - כמו גם אביו - בשכונת ימין-משה בירושלים). אימי עלתה כילדה ממרוקו, כך שאין לנו קרובים ידועים שהיו באירופה בזמן המלחמה.

חליפות המיילים הללו איתך נתנו להרגיש שיש לי.

תודה גם בעבור העצמת החוויה.

רן גולדשטיין

דואר האלקטרוני של הארגון נתקבלה פנייה זו, ואנו מביאים אותה, כדי לנסות ולסייע בזיהוי האישה המצולמת.

אריה שלום,

מצורפת למייל זה תמונה של ניצולה מברגן-בלזן, שצולמה יומיים לאחר שחרור המחנה.

בתמונה - האישה הצעירה חבושה בכובע ופניה עדיין מצולקות וחבושות כתוצאה ממכות שספגה משומרות "אס-אס".

התמונה נלקחה מהאתר <http://www.bergenbelsen.co.uk> וזיהויה באתר הוא מסי 253. אודה לכם מאוד אם תוכלו לעדכן אותי בפרטים כל שהם לגבי האישה בצילום.

שמי הוא רן גולדשטיין, בן 45, נשוי+3, מתגורר בקרית ביאליק. אקדים ואומר, כי אין לי כל קשר משפחתי ידוע לאנשים שהיו בברגן-בלזן.

הוריו של חבר טוב שלי הינם ניצולי שואה ילידי דברצן שבהונגריה. האב, איש חם ויקר, נפטר לפני מספר חודשים בגיל 101. במהלך המלחמה הוא היה במחנה מאוטהאוזן. האם בת 88 גרה בחיפה והייתה בברגן-בלזן תקופה ארוכה עד לשחרור המחנה כשהיא חולה בטיפוס. אני יודע שהיא החלה לכתוב לאחרונה את קורותיה בזמן המלחמה.

במסגרת ההיכרות והיחסים הקרובים שלי עם משפחת חברי החלתי להתעניין וללמוד על מחנה ברגן-בלזן מכל מקור אפשרי שאליה הצלחתי להגיע. לפני חודשים מספר, הגעתי אל האתר הנייל, ושם נתקלתי בין שלל המידע והתמונות המצויות בו, בתמונת הגברת הצעירה שלגביה ביקשתי מידע.

איני יודע להסביר מדוע, אך מרגע שראיתי את תמונתה - הבעת פניה, מין הבעה אצילית שממנה נשקפים עייפות וסבל אינסופיים - התמונה אינה מרפה ממני.

אני מביט בה מדי יום וחייב לומר לך, כי התמונה הזו של אישה אלמונית, מבחינתי, מזכירה לי על בסיס יומי את החשיבות

הרכבת שלי

לכל אדם רכבת משלו
כל אחד נוסע ליעדו
ולו יש את הרכבת שלי
היא לא עוצרת ותמיד איתי

היא רכבת שנוסעת ולא עוצרת
היא דחוקה וצפופה אבל כה נהדרת
מסביבה הכל אפרורי ושומם
אבל בתוכה הלב עוד חי ופועם

הרכבת הזו היא מהות חיי
היא הדרך לאור ואל ילדיי
עצירתה הפתאומית הייתה לי לאות
לעתידי ורוד ובשורות טובות

אז אל תעצרו לי אותה לעולם
היא שלי בליבי ואשמרה מכולם
אני מודה לך כל יום אלי
שכרטיס לרכבת נתת לי

מוקדש לאמא שלי, הטובה והיקרה, שניצלה וניצחה

מבנך האוהב, אורי
28 בינואר 2012

שיר זה נכתב אלי בעקבות הסיפור המופלא של "רכבת החיים".
נכתב ע"י בני אורי גם בשמם של בתי רונית ובני אמיר.
בינה שוורץ

מברגן-בלזן לקיבוץ נצר-סרני

נורית כהן-בציה, קיבוץ נצר-סרני

אנחנו מציינים לאמא השנה 90 שנה.

אמי **רבקה בציה** ממשפחת קופרברג שבבנדן, מציינת השנה בנובמבר 90 שנה.

אמי ועוד חברה בקיבוץ הן הניצולות היחידות החיות בישראל מתזמורת הנשים באושוויץ של המנצחת **אלמה רוזה**. כל חייה, אמא לא דיברה ולא סיפרה אודות הישרדותה. ובכלל אודות השואה.

יחד עם **רחלקה אולבסקי**, חברתה הטובה מהבית, הגיעה לתזמורת.

לפני שנים לא רבות סיפרה החברה השנייה, **הילדה**, שהיא השפיעה על המנצחת לקבל אותה ולהשאיר אותה בתזמורת ככותבת תווים וכעוזרת אישית של המנצחת, לאחר שלא עברה את האודיציה לנגינת המנדולינה בתזמורת... אמא חשה עצמה כמשרתת, ולא אהבה זאת.

על אף שאמא לא הייתה שלמה עם דרך הישרדותה ורצתה לחזור אל חברותיה מהבית,

שהיו בבלוק באושוויץ, אני יודעת שאולי בזכות היותה בתזמורת היא נשארה בחיים.

אמא התמסרה רוב שנות חייה בקיבוץ לעבודה עם נוער נזקק מ"עליית הנוער", נוער עולה, רובו מארצות המזרח, שהגיע לקיבוץ. היא ראתה בכך שליחות והתחברה לנוער הזקוק לטיפול, לאוכל, לבגדים, לחום ולאהבה.

כיום אמא נמצאת בבית האבות בקיבוץ, וב-2 בנובמבר, ביום הצהרת בלפור על בית לאומי ליהודים, נציין לה 90 שנה. קשה לי לראות את אמא בזקנתה. לפעמים היא איתנו ולפעמים לא.

לאחרונה הכניסה חברתה לדרך, **הילדה**, את בעלה לאותו בית, ואמא מגלה עירנות-יתר ומדברת יותר.

הורי נפגשו בצ'לה ליד ברגן-בלזן והלכו דווקא עם החלום של אמא, שהתחנכה ב"גורדוניה" שבבנדן בפולין, לבנות קיבוץ של אנשי שארית הפליטה. אבי, **אהרון**, היה בין המובילים של קיבוץ זה.

משפחתנו גדלה. לאמא נוספו 7 נינים, האחרון שבהם נולד לפני חודש ושמו **יונתן-אהרון**.

לסגור מעגל

תרצה זאבי (לבית מנדלינגר)

"להתחיל מחדש ומהר", אמרת.

מחנה ברגן-בלזן התעורר לחיים במהרה. בעזרת הייגיוניטי ומתנדבים מארץ-ישראל, הוקמו בתי-ספר ותיאטראות, והנה אתה כבר מכין תפאורות, צעצועים לילדים ודגם של בית-הכנסת "כמו זה שבטרנוב". בדצמבר 1947 עלינו לארץ ומיד כשפרצה מלחמת הקוממיות, גוייסת. בלי שהבנת אף מילה בעברית, נשלחת לקרבות לטרון, שם נפצעת.

האופטימיות שלך, אבא, אהבת החיים, החיבוקים של שבת בבוקר - כולנו במיטה אחת, החיבה שלך לרהיטים יפים, מכוניות וביוליים, השכיחה בצורה מסויימת את העבר הקשה.

חלוק ונעלי-בית לא היו קיימים. בשבתות בבוקר, לבוש בהידור, חולצה תואמת לצבע הגרב, "קרבט" (עניבה), כמו שאומרים "מתוקתק", ואני לא הפסקתי לשאול מדי שבת: "אבא, לאן אתה הולך?" והתשובה: "שמאטעס ויחף היה לי מספיק"...

כלילות שמענו קול תיפוף רגליים, מעין ריצה. "חלומות רעים" אמרת.

הרבה לא סיפרת על הזוועות שחווית. בשנים הראשונות הייתה בושה או תסכול: "הובלנו כמו כבשים, לא עשינו מאומה, לא התנגדנו" - נהגת לומר.

אפילו נסעת לרמניה להעיד במשפט נגד אחד הנאצים המרצחים, הוא הלך לכלא. "עוד מעט" תספר לנו בדיוק מה היה, "כשתהיו גדולים, בשנה הבאה" וכי וכי, אבל לא הספקת. הלכת מאיתנו בגיל 59.

נחו בשלווה בני משפחתי, ואמי שהלכה לעולמה לפני מספר שנים. אנו נמשיך לספר ולהעביר את סיפור הזוועה הזו מדור לדור.

יהיה זכר כל הנספים, ילדים, הורים, סבים ונכדים - ברוך.

כשחזרה בתנו **אורית** מהמסע לפולין, אמרה: "אמא, כל יהודי ישראלי חייב להיות פעם אחת במסע בפולין". ומאידך אמא שלי, **שרה**, ניצולת מחנות אושוויץ וברגן-בלזן, נהגה לומר: "לעולם, לעולם לא תדרוך כף רגלי וכף רגלו של אף בן משפחתי על אדמת פולין".

ואני, נקרעת בין רגש הנקמה והאימה שחשה אמי, לבין מה שאמרה בתנו.

למרות זאת, החלטתי וביקרתי במחנות ההשמדה והעבודה, לראות מה עברתם ואיך שרדתם את כל התופת הזאת, ההשפלות, רעב, עבדות, רצח עם - השמדת משפחה.

יצאתי למסע קשה זה, אמא, חרף מחאתך, כדי לחוות ולהבין משהו ממסע האימה שאותו עברתם. במהלך המסע הזה הגעתי לעיר הולדתו של אבי.

אבא יקר שלי, איגנש, **יצחק**, באתי היום, אני, תרצה-טְרַסְקָה, לסגור מעגל.

בילדותי, ליווה אותי דגם של בית-הכנסת בטרנוב, מפואר וגדול, אותו יצרת. ועכשיו אני כאן, בטרנוב, גליציה, בעיר שכה אהבת להתגאות בה. עיר עם "סגנון", מרכז יהודי גדול, בית-כנסת, קן של "השומר הצעיר" ובית-ספר "אורטי", שאותו סיימת במגמת עץ וציור. לא "ישיבה בוחרי" אלא צעיר יהודי יוצר ואמן.

ביום בהיר אחד התהפך הכל.

הכובש הנאצי "יימח שמו" הגיע.

כאן מול חורבות בית-הכנסת המפואר, שרק הבמה של ארון-הקודש נותרה ממנו, נאספו כל היהודים ל"סלקציה". המשפחה המפוארת והגדולה שלך-שלנו, חלקם נורו במקום ההתאספות והיתר נשלחו לאושוויץ, שם הושמדו.

עמדתי מול לוח-שיש קטן שבו חקוקים המשפטים: "פה נורו יהודי טרנוב, נשים, גברים וילדים. דמם ניגר במורד רחוב זה שלושה ימים ולילות".

אתה, חסון ובריא, נשלחת למחנה עבודת-כפייה, מפעלי נשק, כי יש לך ידי זהב, ומשם למחנה אושוויץ ואח"כ למחנה ברגן-בלזן.

אתה, אבא, כששאלו: "למי יש מקצוע?", צעדת צעד קדימה ואמרת: "אני יודע ליצור צעצועים לילדים". וכך, ימים ארוכים, רעב, מושפל וקופא מקור, ישבת ויצרת משחקים לילדי המפלצות - ילדי הנאצים.

מחנה ברגן-בלזן השתחררת, שם פגשת את אמא, נישאתם, ואני שנולדתי שם הייתי פרי אהבתכם החדשה.

מה שנשאר היום מבית הכנסת הגדול בטרנוב זה רק בימת הקודש ייחוס צילום: יאיר ליברמן

תפוח אדמה אחד

קדר אנדרש אריאל

אני עומד ליד גדר התיל שמאחורי בלוק מסי עשרים וחמש של המחנה המיוחד Sonderlager. בבסיס הגדר מתמשכת תלולית אדמה עד לגובה התיל המתוח התחתון, שם אנחנו חופרים בורות לצורך בישול "מרק הלחם".

לתוך קערת המחנה החומה עם האמייל המתקלף, ולצד מרק הלפת, אנחנו מקבלים (לכל היום) פרוסת לחם בעובי של סנטימטר בערך. יש כאלה שמייד בולעים אותה, כדי להרגיש את הטעם, יש כאלה שקונים תמורתה משהו, כאילו היה זה כסף, ואחרים, כמונו, פורסים לפרוסות דקות כשערה, ואוכלים חתיכה-חתיכה. אנחנו שומרים את הפרורים, שנופלים מהפרוסה בזמן החיתוך, בתוך מטפחת, אחר כך מפזרים על קרקעית הסיר הקטן שלנו, מעט שורפים את הפירורים, ומוסיפים לכך הרבה מים, כדי שהגוזל הדליל החם שממלא לנו את הבטן, יספיק לכמה שיותר זמן.

הכנת האש - זהו התפקיד הגברי, שנופל בחלקי בהיותי בן שנים-עשרה. החל מאיסוף זרדים יבשים קטנים שסחפה אלינו רוח דצמבר, חתיכות עץ קטנות פזורות ונייר, ועד שימור האש הקטנה על ידי נשיפות המייגעות את הריאות עד שהן עומדות להתפוצץ.

באחד משיטוטיי לחיפוש חומר-בעירה, הגעתי לקרבת "בלוק הפיקודי". "המפקד היהודי" שמוצאו מכפרי הדרום, היה גבוה כמו עץ. ראשו המכוסה בכובע בלט בכל מקום. במסדרים שהתארכו למשך שעות, הוא התהלך בגאווה בנו זקוף בחצר המחנה מאחורי חייל ה"אס-אס" הצוות, המכונה "פופאיי", בעל

הרגליים המעוקמות, אשר נופך באיום עם מקל הליכה עבה. דיירי "בלוק הפיקודי" נהנו מאספקה מיוחדת במינה. על עובדה זו אני יכול להודות, כי היא הובילה למקרה הגובל בנס.

אני חוקר בעיני את האדמה הסמוכה למגורי המפקדים, ובצמוד לקיר אני מגלה את ה"פלא", נחבא בענווה, בכיישנות, לא מודע לערכו, תפוח אדמה אחד שנפל מה"מנות המיוחדות" של "המפקדים". אני מביט סביבי בזהירות, שמא מישהו רואה אותי. במקרה, ברגע הזה, איש אינו עובר שם. אני מתכופף במהירות וכמו גנב שמצא אוצר, אני מחליק את השלל יקר-הערך במהירות לתוך כיס המעיל.

תוך כדי הליכה בצעדים מהירים, אבל משגיח שלא אעורר חשד, אני ממחר חזרה לבלוק שלנו. ידי המונחת בכיס מאגרפת באושר את האוצר החבוי. אמי יושבת בקצה הדרגש, מטליאה דבר-מה. אחותי בת החמש ישנה בשלווה על הדרגש העליון, המשמש בדרך-כלל לי לשינה.

במהירות ובהתרגשות אני לוחש בהתנשפות לתוך אוזנה של אמי: "מצאתי תפוח אדמה!" בתדהמה היא זורקת לחיקה את הבגד שהיא מתקנת, ובחוסר אמון מאיצה בי לחזור על החדשה. במקום תשובה ובגו כפוף שמסתיר את תנועותיי, אני מניח בחיקה את האוצר שמצאתי.

בהפתעתה, היא מתחילה בפתאומיות לתור אחר סכין לחיתוך תפוח האדמה, הרועד בתוך ידה. אחר כך היא מביטה למעלה אל הדרגש העליון, שבו אחותי ישנה שנת ישרים בידיים פרושות לצדדים. מסכנה, כלל לא מודעת לברית שכרתנו נגדה.

אנחנו מביטים זה בזה, ומשפילים את מבטינו. אמי מתחילה בדממה לחתוך את תפוח האדמה הבוסרי, הקטן כזרת. אני לועס כל חתיכה זעירה באופן שיטתי, סופח-טועם את המיץ המריר-מתקתק. אנחנו אוכלים באיטיות, כדי שהחוויה תתארך. עד הסוף, אנחנו לא מסתכלים זה על זה. כשהיא בולעת את החתיכה האחרונה, אמא מלטפת במבוכה את הבגד הלא-גמור שבחיקה. גם אני לא מעז להסתכל לכיוון הדרגש העליון.

דיברו עלינו...

בתוכנית "הארץ הטובה", בעריכת **דבורה קיציס**, ששודרה בקול ישראל רשת אי ב-16 באפריל 2012, דיבר די"ר **יואל רפל** על סיפורה החדש של **נאוה סמל** "ראש עקום", ובין השאר אמר:

"אני רוצה להזכיר - נאוה סמל מספרת בכתב-העת של יוצאי ארגון ברגן-בלזן ושארית הפליטה על אלבום מיוחד, שהיא

קיבלה מחברה שלה לפני כמה שנים, ונתגלה בפח אשפה בתל-אביב. הצירים שלו והצילומים נאספו בברגן-בלזן. [חורבנו בתמונות - המערכת]

וזה מזכיר או מתחבר לכמה שבאוה סמל בעצם קשורה כל הזמן וכמה בני הדור השני והשלישי של ניצולי ברגן-בלזן עושים למען הזיכרון ובראשם משפחת **אולבסקי**, ואיך נאוה סמל פתאום מתחברת לזה. ואני כבר רואה בסיפור של האלבום הזה שמופיע בעיתון של אנשי ברגן-בלזן את הגרעין, כמעט הייתי אומר, לספר הבא של נאוה סמל."

"שנה טובה" מברגן-בלזן

ברגן-בלזן, ספטמבר 1947

פרחיה שטיין (בוגץ')

Dear Friends,

With the beginning of the New Year we are happy to present you the fifth issue of "Our Voice"- "Unzer Sztyme" - in Israel.

In keeping with the international character of this magazine, we continue to print articles written by friends from Israel and abroad, in Hebrew and in English. The theme of this current issue deals mainly with trains.

We dedicate the front cover to the impressive "Rampe" monument near the death camp of Bergen-Belsen. On the back cover, meanwhile, is an image of the Israeli Youth Football team on a visit to Bergen-Belsen. This image symbolizes life: in it we see our children - the younger third generation - proudly and triumphantly waving the blue-white Israeli flag.

Life wins - and the chain continues. This is the theme of the articles by second-generation women **Charlotte Yudin-Trepman** from the United States, and **Tirza Ze'evi-Mendlinger** and **Pirchia Stein-Bogatz** from Israel.

Dr. Arie Kuretz and **Professor Shmuel Reis** from Israel, and **Frank W. Towers** of U.S. 30th Infantry Division write about transport-trains, the last few days in the camp and the liberation - each from his own point of view.

Dr. Sophie Fetthauer of the Institute of Music at the University of Hamburg tells us about music and theater which played an important role in the rich cultural life in the DP camp Bergen-Belsen. Did you know that Yehudi Menuhin and Benjamin Britten had appeared in a concert there in the summer of 1945?

Lital Beer, Head of the "Gathering the Fragments" Project in the Archives Division "Yad Vashem", introduces us to the national rescue project, whose goal is to collect documents, certificates, diaries, photographs, objects and works of art during the Holocaust, which are in the possession of individuals, in order to preserve for future generations these materials and the personal stories behind them.

You can read also about the visit of **Prime Minister David McAllister** of Niedersachsen to Israel; about the various special events we held this year; the personal story of **Rivka Baczia-Kuperberg** who came all the way from Bedzin to Kibbutz Netzer-Sereni passing through the women's orchestra at Auschwitz-Birkenau and Bergen-Belsen; and more.

Who is this woman? If any of you recognize the woman in the picture on page 19, please write to us.

We hope you enjoy reading our magazine, and always welcome your articles and personal stories for the future issues. We wish you all a Happy New Year!!

Jochi Ritz-Olewski

צילום קטן וישן. מצהיב, שוליים חתוכים ברוח החיסכון של אותה תקופה: "לשנה טובה תכתבו ותחתמו".

זוג צעיר מסתכל על תינוקת שמנמנה. הם מרוכזים בתינוקת, מתעלמים מן הצלם ומן הסביבה. הילדה היא מרכז עולמם. קרן אור באפלה. הם גאים בה ומציגים אותה לצופה. היא התגשמות שאיפותיהם. הם כבר לא האמינו שישרדו ויקימו משפחה. הילדה הזאת היא אני, פרחיה, על שם

סבתי בלומה.

הצילום מעוטר ברישום שמתאר צמיחה: שיבולים, פירות, פרחים. התחלה חדשה, ותקווה לשנה חדשה וחיים חדשים וטובים.

למעלה מתנוסס מגן-דוד. ההסברים מיותרים.

ולמטה: ברגן-בלזן. תשי"ח 5708.

זו הברכה ששלחו הורי - ברוניה ויהודה בוגץ' (ז"ל) לדודתי שגרה בקיבוץ גל-און, ולדודי - בברוקלין, ארה"ב.

אלה הקרובים היחידים שנשארו ממשפחות של 9 ילדים. הם עזבו את פולין לפני המלחמה. הוריי עלו לארץ בינואר 1948 על סיפון האוניה "טרנסילבניה". המשפחה גדלה, ובארץ נולדו אחי ואחותי, התאומים יעקב ומירי.

בהמשך נולדו 8 נכדים ו-6 ננים (בינתיים).

התקווה התגשמה. יש משפחה!!!

שולחן הסדר מלא.

"שנה טובה" שהודפסה במחנה העקורים ברגן-בלזן לקראת השנה החדשה בספטמבר 1947.

בכרכה מוצגת תמונתם של ברוניה ויהודה-לייב בוגץ' ובזרועותיהם בתם הבכורה פרחיה, אז בת שלושה חודשים (כיום פרחיה שטיין).

נבחרת הכדורגל נערים א' של ישראל ביקרה בברגן-בלזן

Youth Football Team of Israel visited Bergen-Belsen

המאמן אלון חזן: "חשוב מאוד ששחקני הנבחרות הצעירות יבינו משהו מהמורשת של העם היהודי"

Coach Alon Hazan: "It is very important that young team players understand the legacy of the Jewish people"

תמונות באדיבות ההתאחדות לכדורגל

בתקופה הנאצית. חלק מהלקחים שהופקו היה העלאת שמם של כדורגלני העבר היהודים ששיחקו בנבחרת, והנצחת מורשתם. במסגרת זו החלה ב-2005 ההתאחדות הגרמנית לחלק את "פרס יוליוס הירש" לארגונים ויחידים הפועלים לקידום החירות, הסובלנות וההומאניות.

כמו כן, פעם בשנה שולחת ההתאחדות הגרמנית את נבחרות הנוער שלה למשחקי ידידות בישראל, ולאחריהם הולכות הנבחרות הגרמנית והישראלית יחד למוזיאון השואה ביידי ושם בירושלים.

מאמן נבחרת נערים א' של ישראל, אלון חזן, אמר לאתר ההתאחדות לכדורגל בישראל לאחר הביקור: "זה חשוב מאוד ששחקנים בנבחרות הצעירות של ישראל יבינו משהו מהמורשת של העם היהודי והמדינה. במקום כזה מבינים את המעמד והערך של חולצת הנבחרת והייצוג של המדינה בכל מקום".

במהלך הביקור סיפר מנהל הנבחרת, אריק קרמר, כי אביו, יהודה, שוחרר ממחנה ברגן-בלזן על ידי הבריטים. האירוע ריגש את חברי המשלחת והשחקנים, כאשר מצאו כי שמו של יהודה קרמר מופיע בארכיון ההנצחה של האתר.

אריק קרמר, מנהל הנבחרת

בנבחרת נערים א' של ישראל שהשתתפה בטורניר ארבע האומות בגרמניה, ניצלה את שהותה לטובת ביקור במחנה הריכוז והמוות ברגן-בלזן. הנערים ביקרו באתר הזיכרון, קיימו טקס קצר ושמעו על היהודים שניספו במקום. בין היתר למדו הנערים הישראלים את סיפורו של יוליוס הירש, שחקן כדורגל יהודי ששיחק במדי נבחרת גרמניה ונרצח באושוויץ במהלך מלחמת העולם השנייה.

בתחילת שנות האלפיים החליטה ההתאחדות הכדורגל הגרמנית לבחון את יחסה לעברה